

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
« ____ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

на тему:

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ТУРИЗМУ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Виконавець: здобувач вищої освіти групи 414 групи Гурина Марина Валентинівна

Науковий керівник: к. геогр. н., старший викладач, доцент кафедри міжнародного туризму та країнознавства Руднева Марина Григорівна

Нормоконтролер: _____
(підпис)

Борисюк Оксана Анатоліївна
(П.І.Б.)

КИЇВ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства
Спеціальність: 242 «Туризм»
ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Дудник І.М

« ____ » _____ 2021р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Гурина Марина Валентинівна
(П.І.Б. випускника)

1. Тема роботи «Тенденції та перспективи розвитку туризму в Херсонській області» затверджена наказом ректора № 688 /ст від «29» квітня 2021 р.
2. Термін виконання роботи: з «17» травня 2021 р. по «20» червня 2021 р.
3. Вихідні дані роботи: дані про виїзні та внутрішні туристичні потоки в країнах Європейського Союзу.
4. Зміст пояснювальної записки: аналіз законодавчої бази та державної політики у сфері туризму в Україні; визначити територіальні умови і стратегії розвитку туризму в регіонах; проаналізувати туристично-рекреаційний потенціал Херсонської області; дослідити розвиток туризму в Херсонській області та сучасний стан галузі; окреслити діяльність підприємств туристичної сфери в регіоні; визначити перспективні напрями та центри розвитку туризму в Херсонській області.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: таблиці, рисунки, діаграми, графіки.
Рисунки та діаграми: Рис.1.1. Компоненти туристичного потенціалу регіону, Рис.2.1. Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення Херсонської області, Рис. 2.2. Динаміка туристичних потоків Херсонщини млн.

осіб, Рис. 2.3 Кількість авіаперевезень в аеропорту «Херсон», Рис. 2.4. Динаміка залізничних перевезень (відправлень) за 2016-2019 рр., Рис. 2.5. Динаміка кількості підприємств – суб’єктів туристичної діяльності Херсонської області в 2013–2019 рр.

Табличні дані: Таблиця 1.1. Міжнародні туристські прибуття, млн. осіб, Таблиця 1.2 Доходи від міжнародного туризму, 2009-2019 рр., млрд. дол. США, Таблиця 2.1 Туристичні потоки Херсонської області у 2016-2019, осіб, Таблиця 2.2 Структура лікувально-курортної рекреації та її динаміка, Таблиця 2.3 Основні показники роботи закладів санаторно-курортного комплексу Херсонської області по містам та районам, 2018 та 2019 рр., Таблиця 2.4 Площа санаторно-курортних закладів Херсонської області у 2018-2019 роках, Таблиця 2.5 Категорії об’єктів розміщення Херсонської області у 2019 році

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	29.04 - 02.05 2021	Виконано
2.	Обґрунтувати об’єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	03.05 - 07.05 2021	Виконано
3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретичних основ розвитку туризму. Написати перший розділ.	08.05 - 10.05 2021	Виконано
4.	Проаналізувати сучасний стан розвитку туристичної сфери в Херсонській області. Написати другий розділ роботи.	11.05 - 15.05 2021	Виконано
5.	Виявити основні проблеми та перспективи розвитку туристичної сфери Херсонщини. Написати третій розділ роботи та висновки	16.05 - 22.05. 2021	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки	23.05 - 28.05 2021	Виконано
7.	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	29.05 - 01.06. 2021	Виконано

8.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	02.06 - 06.06. 2021	Виконано
9.	Захист дипломної роботи.	17.06.2021 р.	

7. Дата видачі завдання: «11» січня 2021 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Руднєва М.Г.
 (підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Гурина М.В.
 (підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Тенденції та перспективи розвитку туризму в Херсонській області»: 70 с., 6 рис., 7 табл., 60 літературних джерел.

Об’єкт дослідження – туристично-рекреаційний потенціал Херсонської області.

Предмет дослідження – аналіз розвитку туризму в Херсонській області та сучасний стан галузі

Мета дослідження – аналіз сучасного стану туристичної сфери Херсонської області та дослідження проблем та перспектив розвитку туристичної сфери Херсонщини.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- проаналізувати законодавчу базу та державну політику у сфері туризму в Україні;
- визначити територіальні умови та стратегії розвитку туризму в регіонах;
- проаналізувати туристично-рекреаційний потенціал Херсонської області;
- дослідити розвиток туризму в Херсонській області та сучасний стан галузі;
- окреслити діяльність підприємств туристичної сфери в регіоні;
- визначити перспективні напрями та центри розвитку туризму в Херсонській області.

Методи дослідження. Були використані методи: методи порівняння та аналізу, узагальнення та наукової абстракції – для розкриття сутності процесів і принципів управління привабливістю туристичного продукту, графічного представлення – для наочності результатів дослідження, експертних оцінок – для визначення внеску основних показників привабливості туристичного продукту в узагальнений інтегральний показник.

Результати бакалаврської роботи можуть бути використані при розробці спецкурсів для студентів спеціальностей міжнародного туризму, країнознавства, а також як пропозиції щодо розробки стратегії розвитку національного туризму в Україні.

ВНУТРІШНІЙ ТУРИЗМ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТУРИЗМ, РОЗВИТОК,
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО – ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ.....	11
1.1. Теоретичні засади дослідження туризму	11
1.2. Законодавча база та державна політика у сфері туризму в Україні	18
1.3. Територіальні умови і стратегії розвитку туризму в регіонах	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	30
2.1. Туристично-рекреаційний потенціал Херсонської області.....	30
2.2. Аналіз розвитку туризму в Херсонській області та сучасний стан галузі	36
2.3. Діяльність підприємств туристичної сфери в регіоні.....	43
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ХЕРСОНЩИНИ.....	47
3.1. Проблеми рекреаційно-туристичної діяльності в регіоні	47
3.2. Перспективні напрями та центри розвитку туризму в Херсонській області ..	51
3.3. Пропозиції заходів розвитку туристичної галузі на Херсонщині	56
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Туризм як багатогранне явище вже є феноменом теперішнього часу внаслідок постійного розвитку і зацікавленості в ньому будь-якої розвиненої держави. У зв'язку з розвитком світового туризму зростає інтерес до пошуку шляхів ефективного розвитку цієї галузі і в Україні, причому як з боку держави, так і господарюючих суб'єктів. На сучасній стадії функціонування української економіки великого значення набуває розвиток і реалізація правових норм, спрямованих на підвищення гарантій і ефективності захисту прав і законних інтересів споживачів туристського продукту, вирішення питань, пов'язаних із задоволенням інтересів подорожуючих осіб (туристів) та ефективності розвитку всієї туристичної сфери взагалі.

Багато в чому виникають суперечливі ситуації внаслідок недосконалості та невідповідності правових норм, неадекватної розробки концептуального апарату, а іноді і відсутності правових документів, що регулюють відносини суб'єктів туризму. Формування ефективного механізму регулювання є важливою умовою забезпечення розвитку української туристичної галузі. Однак є деякі негативні фактори: недосконалість нормативної бази, деякі невідповідності та суперечності в її положеннях, а також відсутність ефективних державних програм регулювання туризму як перспективної сфери розвитку.

Нещодавній розвиток туристичної галузі та збільшення кількості рекреаційних закладів в регіонах України зіграли важливу роль у покращенні соціально-економічного розвитку країни. Значення туризму в суспільстві має багато аспектів: туризм сприяє розвитку суміжних галузей – транспортом, телекомунікаціями, торгівлею сувенірами, послугами, рестораним бізнесом, будівництвом тощо. Крім того, туризм є справжнім каналом міжкультурного спілкування, який сприяє захисту національної та народної культурної спадщини та традицій та розвитку ремесел, відновленню та збереженню культурних та історичних пам'яток.

Туризм та рекреаційна діяльність відіграють важливу роль в економіках країн та регіонів, забезпечуючи раціональне використання та збереження природних, екологічних, культурних, історичних та інформаційно-пізнавальних ресурсів території. Завдяки інтенсивному розвитку туристичної галузі формується, вдосконалюється концептуальний апарат, пов'язаний із туристично-рекреаційною сферою. Так, у науковому співтоваристві було прийнято використовувати поняття «рекреація» (рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси тощо).

Сьогодні все частіше застосовується складна концепція, яка поєднує різні аспекти діяльності в межах туристично-економічного комплексу. Саме з огляду на це доцільно відзначити необхідність детальнішого висвітлення в економічних дослідженнях питань визначення змісту поняття «туристичний потенціал». Вирішення поставленого завдання дасть змогу доопрацювати, сформувані та вдосконалити теоретичні аспекти досліджуваної проблематики.

Туристично-рекреаційні ресурси Херсонщини здатні забезпечити поступовий динамічний розвиток туристичної галузі та зробити її конкурентоздатною на світовому ринку. Навіть поверхневий огляд об'єктів, які можуть бути включені до обігу, дає можливість співставити Україну з тими державами, які вирвалися вперед у розвитку туризму. Повнота використання туристично-рекреаційного потенціалу залежить від єдності поглядів органів управління туристичною галуззю та бізнесових кіл щодо використання природно-географічних та соціокультурних особливостей для розбудови туристичної інфраструктури всередині країни і наявності інноваційних форм організації взаємодії між туристичними підприємствами, спроможних утілити ці погляди на практиці.

Дослідженню проблем формування та розвитку туризму присвячено наукові розробки відомих українських економістів, таких як В. Азара, Л. Богуш, Ю. Веденіна, З. Герасимчук, О. Гідбута, О. Грیشнова, П. Гудзь, Т. Заяць, К.Каспара, Е. Котлярова, В. Кравців, М. Крачило, В. Куценко, Н. Лейпер, Е.Лібанова, О. Любіцева, К. Макаричева,

О. Макарова, В. Новікова, О. Охріменко, Д. Стеченко, І. Твердохлебова, Т. Ткаченко, Н. Фоменко та ін. Проблеми розвитку туризму знайшли відображення в працях значної кількості зарубіжних дослідників, серед яких: Р. Арєжкі, Дж. Боуен, Р. Браймер, Дж. Майкенз, Б. Мірбабаєв, Дж. Піотровський, Ф. Пірс, Дж. Суорбрук, Дж. Р. Уокер, А. Фрейтаг та ін. Більшість науковців намагаються визначити проблеми розвитку туризму.

Об’єкт дослідження – туристично-рекреаційний потенціал Херсонської області.

Предмет дослідження – аналіз розвитку туризму в Херсонській області та сучасний стан галузі

Мета дослідження – аналіз сучасного стану туристичної сфери Херсонської області та дослідження проблем та перспектив розвитку туристичної сфери Херсонщини.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- проаналізувати законодавчу базу та державну політику у сфері туризму в Україні;
- визначити територіальні умови та стратегії розвитку туризму в регіонах;
- проаналізувати туристично-рекреаційний потенціал Херсонської області;
- дослідити розвиток туризму в Херсонській області та сучасний стан галузі;
- окреслити діяльність підприємств туристичної сфери в регіоні;
- визначити перспективні напрями та центри розвитку туризму в Херсонській області.

Методи дослідження. Були використані методи: методи порівняння та аналізу, узагальнення та наукової абстракції – для розкриття сутності процесів і принципів управління привабливістю туристичного продукту, графічного представлення – для наочності результатів дослідження, експертних оцінок – для визначення внеску основних показників привабливості туристичного продукту в узагальнений інтегральний показник.

Наукова новизна отриманих результатів. Наводиться стисла анотація нових запропонованих положень (рішень) із зазначенням відмінності отриманих результатів

від відомих раніше, характеризується ступінь новизни (вперше отримано, удосконалено, дістало подальший розвиток тощо). До цього пункту не можна включати опис нових прикладних (практичних) результатів, отриманих у вигляді способів, пристроїв, методик, схем, алгоритмів тощо. Слід розмежовувати отримані наукові положення і нові прикладні результати, що впливають з теоретичного доробку.

Практичне значення роботи. Отримані результати роботи можуть бути використані для обґрунтування концепції стратегічного управління розвитком міжнародного туризму в Україні та підвищення міжнародного іміджу України, зокрема Херсонської області.

Теоретичне значення. Результати досліджень можуть бути використані у процесі теоретичного вивчення туристично-рекреаційного комплексу Великобританії, також в галузі міжнародних відносин.

Апробації результатів дослідження. Гурина М. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туризму на Херсонщині / Політ. Сучасні проблеми науки: тези доповідей XXI Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. Національний авіаційний університет. Київ, 2021. С. 235-237.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків та списку використаних джерел. Кваліфікаційну роботу викладено на 73 аркушах (з них 68 сторінок основного тексту) комп'ютерного набору, вона включає 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО – ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

1.1. Теоретичні засади дослідження туризму

Туризм може і повинен бути засобом реалізації ринкових механізмів, поповнення державного та місцевих бюджетів, створення нових робочих місць, громадського та повномасштабного відпочинку та оздоровлення. Тривалий час розвиток промисловості та засобів виробництва вважався пріоритетним, якщо не єдиним способом розвитку національної економіки, тому сфера послуг та туризм все ще вважається похідною від промислового та сільськогосподарського виробництва. Світовий досвід показує, що туризм є повноцінним і корисним елементом ринкової економіки. Туризм відіграє особливу роль у розвитку кризових районів, а туризм та рекреаційна діяльність виступають як альтернативний сектор економіки, що сприяє сталому розвитку.

На думку експертів Всесвітньої туристичної організації ООН, якщо в регіонах з активною, добре диверсифікованою економікою туризм не має безумовного соціально-економічного ефекту, то саме у кризових регіонах він є фактором соціально-економічного розвитку, слугує ефективним способом забезпечення зайнятості та скорочення бідності. Це багато в чому зумовлено тим, що в кризових регіонах туризм нерідко є альтернативою іншим, більш виснажливим формам використання природних ресурсів: малоефективному сільському господарству, мисливству, лісозаготівлі тощо [31, с.152].

Специфіка рекреаційних ресурсів кризових слаборозвинених регіонів є такою, що туризм, насамперед екотуризм, здатний в порівняно короткі строки забезпечити прискорення соціально-економічного розвитку. Великий вплив на туризм справляє зовнішньоекономічна діяльність держав, інтеграційні та глобалізаційні процеси, що протікають на всіх рівнях світової економіки.

Такі процеси сприяють зростанню ділової активності населення планети і збільшення масштабів бізнес-туризму. Такі ж явища, як ускладнення формальностей на митниці, нестабільність фінансових показників, страйки, можуть багато в чому стримувати розвиток туризму [4].

В умовах реформування та комплексної трансформації економіки України питанню розвитку туристичного потенціалу приділяється значна увага. Так, відповідно до Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [40] сферу туризму та курортів визначено однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції розвитку вітчизняної економіки. Крім цього, туризм є рушійною силою розвитку регіонів оскільки посилює конкуренцію між ними, сприяє підвищенню рівня зайнятості, створює сприятливі умови для розвитку виробничих та соціальних комплексів, туристичної інфраструктури, збереженню історичної спадщини та культурного потенціалу, вирішенню актуальних екологічних проблем, а також притоку інвестицій.

У наукових працях вітчизняних та закордонних вчених широко використовується дефініція «туристичний потенціал території», проте досі немає єдиного підходу щодо трактування цієї категорії. Одним із найбільш розповсюджених є визначення туристичного потенціалу території як ємного, багатоаспектного поняття, що охоплює сукупність природних, етнокультурних та соціально-історичних ресурсів, а також наявної господарської та комунікаційної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку певних видів туризму [5, с. 61].

Туристська система складається з наступних основних елементів:

- 1) цільові ринки (туристи);
- 2) подорожі (перевезення і переміщення);
- 3) приймаюча сторона (розваги, зручності та послуги);
- 4) маркетинг (просування) [4].

Всі дані частини або елементи туристської системи взаємопов'язані, кожен робить свій внесок у загальну ефективність системи, недостатня присутність або відсутність

одного елемента відбивається безпосередньо на результатах розвитку туризму в регіоні. В цілому, успішна система управління туризмом, по-перше, володіє повною та об'єктивною інформацією про земельні ресурси свого регіону, вміє їх оцінити з кількісної та якісної точки зору; по-друге, в повній мірі визначає весь коло прямо або побічно зацікавлених у розвитку туризму осіб; по-третє, дозволяє даними зацікавлених особам брати участь в розробці правил і процедур розвитку туризму, щоб кожна група досягала власні цілі і прагнула в рівній мірі до спільної мети – формування стійкої туристичної системи [40].

Більш того, розглянуті вище різні рівні планування і сталий розвиток з точки зору системності є частиною туристичної системи і входять в такі елементи, як маркетинг, приймаюча сторона і цільові ринки. На практиці розвитку системного мислення сприяє застосування комп'ютерних технологій: створюється об'єктивна інформаційна база, як основа прийняття стратегічних та оперативних рішень

У 1990-х рр. туризм в Україні розвивався, переважно, з орієнтацією на виїзд. Однак за останнє десятиліття намітилася тенденція переорієнтації на в'їзний і внутрішній туризм. Проте, політично-нестабільна ситуація, а найперше воєнні дії на Сході України спричинилися до зменшення кількості іноземних туристів. Але, з іншої сторони, вітчизняні туристи збільшили кількість мандрівок Україною, тим самим стимулюючи надходження від внутрішнього туризму, особливо в Карпатському регіоні та Одещині.

У свою чергу, ступінь розвитку міжнародного туризму залежить від впливу численних економічних і соціальних факторів, а саме зростання доходів населення, вдосконалення туристських формальностей, що прямо впливає на обсяги туристичних потоків і популярність країни серед туристів. За даними Барометра міжнародного туризму (UNWTO (ЮНВТО)), число міжнародних туристських в'їздів у 2019 р. у всьому світі зросло на 7% (табл. 1.1). [67].

Барометр міжнародного туризму ЮНВТО – це щорічне видання стану та динаміки світового туризму, де дається ретроспективна оцінка туристичної діяльності різних

регіонів світу, а також перспективи розвитку, прогнозні оцінки. Міжнародні прибуття (овернайт-відвідувачів) досягли в 2019 р. 1 322 млн. туристів, що на 83 млн. більше, ніж у 2016 р., або збільшення на 6,7%. У 2018 р. було на 46 млн. більше, ніж у 2015 р., або збільшення на 3,9%. Ця динаміка починаючи з 2010 р. значно випереджає стійкі тенденції зростання сектору на 4% на рік і більше, ставши, таким чином, найвищим показником за останні сім років [67].

Таблиця 1.1

Міжнародні туристські прибуття, млн. осіб [67]

	Рік						Структура 2019, %	Відносне відхилення,%	
	2000	2005	2013	2017	2018	2019		2018/ 2017	2019/ 2018
Світ	680	809	952	1193	1239	1322	100	3,9	6,7
Розвинуті економіки	430	469	515	654	686	700	54,8	4,8	5,7
Зростаючі економіки	250	340	437	539	553	622	45,2	2,7	7,9
з розбивкою по деяких регіонах									
Європа	392,9	452,7	487,5	604,9	619,3	671,1	50,8	2,4	8,4
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	110,4	154,1	208,2	284	305,8	323,7	24,5	7,7	5,8
Північна та Південна Америка	128,2	133,3	150,4	193,7	200,8	206,6	15,6	3,7	2,9

У 2019 р. найбільш популярними серед туристів напрямками були: Європа, де туристичні прибуття становили 671,1 млн. (зростання показника порівняно з минулим роком на 8,4%, тобто на 51,8 млн. осіб), Азіатсько-Тихоокеанський регіон – 305,8 млн. (зростання також 5,8%), а також Північна і Південна Америка – 206,6 млн. (приріст на

2,9%, тобто на 5,8 млн. осіб). Європа зайняла лідируючі позиції за абсолютним і відносним показниками через ослаблення євро по відношенню до американського долара і до інших основних валют.

Якщо порівнювати 2018 р. із 2017 р., то даний рейтинг не змінився: найбільш часто відвідуваним регіоном також була Європа – 619,3 млн. в'їздів (приріст на 14,4 млн. осіб порівняно з попереднім роком), на європейські країни припадає більше половини міжнародних туристів, далі слідує Азіатсько-Тихоокеанський регіон – 305,8 млн. (зростання на 21,8 млн. осіб) і Американський континент – 200,8 млн. (у 2016 р. візитів іноземних туристів було більше на 7,1 млн.) [67].

В умовах глобалізації міжнародний туризм став одним із найбільш високоприбуткових секторів світової економіки, набув глобального характеру і справляє істотний вплив на національну економіку багатьох країн світу. Крім того, туризм – це потужна світова індустрія, що утворює до 10% світового валового продукту, найважливіша експортна індустрія, сфера великих інвестицій, залучає мільйони працівників різних професій і кваліфікацій. Міжнародний туризм як сфера економічної та підприємницької діяльності, торгівлі та обмінів, інформаційної та міжкультурної комунікації – це сфера, де виразно проявляються специфічність і масштабність сучасних процесів і тенденцій глобалізації [67]. Динаміку доходів країн-лідерів від міжнародного туризму та України наведемо в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Доходи від міжнародного туризму, 2009-2019 рр., млрд. дол. США [65]

Країна	Рік				
	2009 р.	2013 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Світ загалом	704	967	1260	1202	1225
США	101,5	137,0	191,9,5	205,4	205,9
Іспанія	49,7	54,6	65,1	56,6	60,5
Таїланд	9,6	20,1	38,4	44,9	48,8
Китай	29,3	45,8	44,0	45,0	44,4

Франція	44,0	47,0	58,1	44,9	42,5
Великобританія	32,1	34,9	50,0	45,5	41,5
Італія	35,4	38,8	45,5	39,4	40,2
Німеччина	29,2	34,7	43,3	36,9	37,4
Австралія	18,4	32,6	35,9	34,2	37,0
Україна	3,1	3,8	1,6	1,1	1,1

Аналізуючи динаміку доходів країн-лідерів та України від міжнародного туризму з 2009 по 2019 р., можна виділити таку тенденцію з табл. 1.2:

- сумарна частка країн-лідерів за доходами від міжнародного туризму стійка, має поступове збільшення;
- стабільно збільшується частка участі Таїланду з 2009 по 2019 р. – більше ніж у п'ять разів;
- основним лідером за доходами від міжнародного туризму протягом представленого періоду є США;
- у 2019 р. після США друге місце по доходах від міжнародного туризму займає Іспанія, третє – Таїланд;
- негативна динаміка за доходами спостерігається у Великобританії (скорочення у 2019 р. на 4%) та Німеччині (на 2,4%);
- в Україні в 2019 р. доходи скоротилися 2,7% порівняно з 2010 р.

Міжнародний туризм розглядається як джерело доходів бюджетів усіх рівнів, засіб збільшення зайнятості та якості життя народонаселення, спосіб зміцнення здоров'я, база для становлення соціокультурного середовища. У зв'язку із цим урядом України був розроблений комплекс нормативно-правових документів, що регулюють туристську діяльність [45, с. 58-62].

Для максимізації доходів від туристичної індустрії до бюджету країни державі необхідно безперервно вкладати кошти в розвиток рекреаційних ділянок і об'єктів

відпочинку, проводити оцінку їх потенціалу, впроваджувати програми підтримки турбізнесу, а також створювати проекти інфраструктури курортних регіонів і популярних туристичних центрів, приділяючи належну увагу рекламі й інформаційному забезпеченню туризму.

Таким чином, стає очевидним, що міжнародний туризм має значний потенціал як інструмент економічного розвитку для України. Вдосконалення індустрії міжнародного туризму стає вагомим фактором у ситуації, коли валютні надходження зменшуються за зниження курсу гривні і цін на основні експортні товари, а подорож до України для іноземних туристів стає економічно вигідною.

Обґрунтовано, що об'єктивна оцінка економічної ефективності та соціальної важливості розвитку туризму є можливою лише при комплексному поєднанні статистичної інформації та показників, що характеризують внесок туризму в економіку держави. Кожна галузь національної економіки успішно розвивається за наявності певних умов і факторів, які в сукупності забезпечують формування відповідного галузевого підприємницького середовища – інтегрованої сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на функціонування галузі в цілому, а також окремих її складових зокрема, та зумовлюють прийняття рішень, спрямованих або на їх усунення, або на пристосування до них [62, с. 65].

На розвиток туризму впливає зростання населення, передусім у містах. Стиль життя в місті відрізняє стресовість, обмежена кількість близьких контактів із людьми, відхід від природи. У зв'язку із цим туризм для міських жителів може стати способом знайти душевну рівновагу. На розвиток туризму великий вплив має старіння населення, збільшення віку вступу в шлюб, збільшення частки людей поза шлюбу, збільшення частки працюючих жінок, збільшення віку молодих матерів, зростання числа пар, які не мають дітей. Серед важливих змін, що впливають на туризм, необхідно виділити збільшення залучення жінок у сферу суспільної праці.

В умовах сьогодення важко переоцінити роль та вплив туризму на економічний розвиток будь-якої країни. Економічна ситуація в Україні не є виключенням. Вона змушує керівників сфери туризму використовувати в управлінні розвитком діяльності нові методи прогнозування, планування, управління та аналізу. Сьогодні в Україні туризм визнано одним з п'ятих стратегічних напрямків розбудови економіки серед таких галузей як: машинобудування; агропромисловий комплекс; IT- сфера, логістика.

Система стратегічного управління в умовах глобалізації економічних процесів вимагає від керівників сфери туризму, застосування на практиці нових механізмів і прийомів, які дозволяють вирішувати внутрішні та зовнішні конфліктні ситуації зацікавлених сторін [62, с. 57].

Сутність та роль стратегічного управління полягає у формуванні в уяві фахівців допустимих практичних гіпотез та заходів у вигляді ефективних управлінських рішень. Вони, у свою чергу, формуються на основі аналізу реального стану, проблем та тенденцій розвитку відповідної сфери діяльності. Сьогодні багаторічні дискусії щодо ефективності стратегічних управлінських рішень спираються на більш конкретні запитання стосовно розробки та вибору альтернативних шляхів розвитку в умовах невизначеності сучасного підприємництва [9, с. 157].

1.2. Законодавча база та державна політика у сфері туризму в Україні

Взаємовідносини в туристичному секторі – це складні соціальні відносини, у яких беруть участь чотири сторони: туристичні агенції, туристи та держави та організації туристичної галузі (перевізники, готелі, заклади харчування). Координаційна політика для створення балансу між суб'єктами, пов'язаними з туризмом, особливо важлива через те, що туристична діяльність не може здійснюватися за відсутності однієї із цих сторін. Основним інструментом державної політики є дієвий правовий механізм державного регулювання туризму.

Туристичний бізнес України знаходиться в стадії інституційного формування, внутрішньогалузевих, міжгалузевих, міжрегіональних та зовнішньоекономічних зв'язків, вдосконалення туристичної інфраструктури та формування пов'язаних сегментів ринку праці. У цьому контексті існує велика потреба вдосконалити існуючу систему національного регулювання туризму та створити новий системний підхід до формування національної політики у сфері туризму, розвиток якої стає загальнодержавним викликом [20, с. 59].

Як зазначають С. Домбровська, О. Білотіл та ін. у науковій праці «Державне регулювання туристичної галузі України» [15], туристична політика є системою соціально-економічних, правових, зовнішньополітичних, культурних та інших методів і заходів, що використовуються парламентами, урядами, державними й приватними організаціями, асоціаціями й установами, відповідальними за туристичну діяльність, з метою управління та координації туристичної галузі та створення умов для її розвитку [15, с. 13].

Реалізація основних завдань національного регулювання туристичної галузі здійснюється за допомогою відповідних та ефективних механізмів. Це складна структура систематичного характеру, що складається з конкретних компонентів, які можуть гарантувати ефективність адміністративних рішень в результаті взаємодії. Конкретні механізми та засоби національного регулювання розвитку туризму такі:

- Управлінські (ліцензії, стандарти, сертифікати, візи, доручення, обмеження).
- Економічні (бюджетна позика, державне замовлення, прибуток, податки, збори, позики, мінімальні / максимальні ціни, мінімальна фінансова забезпеченість суб'єктів туризму).
- Організаційні (макроекономічне планування, цільова та комплексна програма);
- Соціальна психологія (залучення, мотивація, пояснення, примус).
- Нормативно-правові (законодавчі акти органів державної влади) [15, с.69].

Тому саме системний підхід до формування державної політики регулювання розвитку туризму з урахуванням усіх без винятку механізмів та засобів державного регулювання має бути основою для надання соціальної наповненості туристичному бізнесу, забезпечувати можливість спільного ефективного функціонування державного, приватного й громадського секторів туризму та сприяти досягненню високих показників розвитку туристичної сфери загалом.

Світовий досвід однозначно доводить, що успіх у туризмі та відпочинку стратегічно збалансований тим, як сприймається промисловість на державному рівні, наскільки великою та ефективною є державна підтримка та як збалансована державна політика, як регулюються галузь туризму. Тому у всіх розвинених країнах роль регулювання функціонування та розвитку туристичної галузі відіграє країна. В сучасних реаліях в Україні відбувається активізація правових механізмів державного регулювання туристичної сфери, а саме: впроваджуються нові закони, вносяться деякі зміни в діючі нормативно-правові акти, корегуються положення національного законодавства в галузі туризму відповідно до міжнародних стандартів [9, с. 158].

В сучасній реальності України посилено правовий механізм національного регулювання туризму. Тобто запроваджено нове законодавство, внесено деякі зміни до існуючих нормативних актів, а положення національного законодавства у туристичній галузі скориговані відповідно до міжнародних стандартів. Перш за все, правовою базою для туризму є Конституція України [32].

Конституція України є найвищим правовим актом, що закріплює основні принципи правового регулювання та основу всіх законів у туристичній галузі. Так, ст. 45 Конституції України наголошує «кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки». Ст. 33 Конституції України визначає, що «кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування,

вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом» [32].

Ст. 42 регламентує право на «підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт» [32].

Розширення меж туризму, а також необхідність формування сучасної туристичної індустрії потребує правового регулювання туристської діяльності з урахуванням світового досвіду. Формування нормативно-правової бази, що відповідає сучасним реаліям, є найважливішою основою для розвитку туризму в Україні. Відповідно до ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [32].

Це також стосується іноземних нормативних актів, які дедалі більше уніфікуються та приймаються національним законодавством. Міжнародне співтовариство прийняло низку спеціальних документів, що регулюють різні сфери туризму. Зазначимо, що їх прийняття дало додатковий поштовх для розвитку внутрішнього туризму та вимагало гармонії між законами внутрішнього туризму та іноземними країнами [2].

Наступним за значимістю правовим актом, що регулює туристичну діяльність, є Закон України «Про туризм» [38], який «визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей».

Однак попри те, що в цілому Закон «Про туризм» став правовою основою відносин у сфері туризму і створив передумови для розвитку державного і регіонального туристського законодавства, його зміст ще далекий від досконалості і потребує подальшого корегування та доповнення з урахуванням туристських відносин, що розвиваються [38].

Засоби реалізації державної політики в галузі туризму зумовлюють прийняття законодавчих та інших правових актів, впливають на розвиток і розширення предмета правового регулювання, в якості якого виступає туристична діяльність. Звичайно, що без активної підтримки і безпосереднього втручання держави в питання реорганізації та розвитку туристичної галузі, ефективного функціонування та вдосконалення туризму буде практично неможливо або вкрай ускладнено.

На цьому етапі Кабінет Міністрів України затвердив стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року [40], основними завданнями яких є:

- привабливе інвестиційне середовище для туризму та курортів;
- забезпечення належного рівня міжгалузевої координації та міжрегіонального співробітництва для сприяння раціональному використанню туристичних ресурсів та оптимізації витрат державного та місцевих бюджетів на здійснення заходів у сферах туризму та курортів;
- об'єднання зусиль державних установ з органами місцевого самоврядування, представниками туризму, іншими секторами економіки та інститутами громадянського суспільства для просування України у світі та формування іміджу України як привабливої для туризму країни;
- гармонізація внутрішнього законодавства та законодавства ЄС, відповідність цілям та принципам, проголошеним Стратегічними документами національного розвитку [40].

Ця стратегія визначає основні засоби реалізації в галузі «Туристично-курортного регулювання».

Серед пріоритетних завдань державної політики в галузі туризму на цей час можна визначити:

- удосконалення механізму фінансового забезпечення відповідальності туроператорів за збитки, що виникають в разі їх банкрутства;
- збільшення юридичної відповідальності туроператорів за нанесення шкоди життю та здоров'ю туристів, порушення інших норм законодавства у сфері безпеки туризму;
- встановлення особливостей правового регулювання подорожей для осіб похилого віку та інвалідів, включаючи підвищену відповідальність за якість і безпеку надаваних послуг;
- визначення кваліфікаційних вимог до керівників туристичних підприємств, що організовують подорожі груп неповнолітніх туристів, а також кваліфікаційних вимог до керівників таких груп;
- наділення центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, повноваженнями щодо ведення державного реєстру саморегульованих організацій;
- формування правових основ функціонування єдиної автоматизованої інформаційної системи обліку реалізації туристичних продуктів і послуг на території України;
- удосконалення нормативної правової бази для розвитку ділового, культурно-пізнавального та сільського зеленого туризму;
- запровадження обов'язкового страхування туристичних маршрутів підвищеної небезпеки у межах України, з установленням мінімального розміру страхової суми;
- створення умов для розширення туристичної та сервісної інфраструктури в історико-культурних центрах України;

- створення податкового інструменту підтримки соціального туризму при оплаті витрат на подорожі в межах території України;
- збільшення бюджетних асигнувань на просування національного туристичного продукту України за кордоном [42].

Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ) є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику в галузі туризму та курортів України [16]. ДАРТ запустив масштабний всеукраїнський проєкт – #МандруйУкраїною, мета якого є популяризувати внутрішній туризм серед громадян України і в'їзного серед іноземців. Цей проєкт підтримали українські зірки. До челенджу приєдналися Олександр Пономарьов, Дмитро Комаров, Катерина Осадча, Оля Полякова, Олексій Потапенко, Марія Єфросиніна, MONATIK, Макс Барських, Євген Клопотенко, Міла Єремєєва, Настя Каменських, Світлана Тарабарова та багато інших.

Тобто перспективи розвитку туристичного комплексу України багато в чому залежать від посилення державного регулювання туристської сфери на загальнонаціональному рівні, яке повинно поєднуватися з сучасною стратегією просування регіональних туристичних програм.

1.3. Територіальні умови і стратегії розвитку туризму в регіонах

Регіони, які вибрали туризм як один з напрямків економічної спеціалізації, використовують стратегічне управління як метод планування і організації необхідних змін в туристичній індустрії та інфраструктурі регіону.

Всі регіональні стратегії розвитку туризму передбачають в якості результатів ті чи інші показники економічного зростання (приріст валового регіонального продукту, зростання туристичних потоків на території зони відпочинку, зростання доходів від туризму та ін.), але аналіз чинників, за рахунок яких планується отримати ці результати, дозволяє говорити про різні типи економічного зростання [43, с.5].

Регіональні стратегії розвитку туризму в процесі аналізу були розділені на групи по цілям, що плануються заходів і факторів економічного зростання; при цьому виділено чотири типи стратегій:

- 1) стратегії екстенсивного типу;
- 2) стратегії інтенсивного типу;
- 3) стратегії, націлені на сталий розвиток;
- 4) стратегії, націлені на інноваційний розвиток.

Рис.1.1. Компоненти туристичного потенціалу регіону [43]

Виділення різних типів стратегій полягає в переважанні (понад 50%) тих чи інших факторів росту в перспективному плані заходів щодо реалізації стратегії. Більш коректно визначити типи стратегій як переважно екстенсивні, переважно інтенсивні, переважно сталого розвитку, переважно інноваційні. Стратегії переважно екстенсивного типу стратегії екстенсивного типу планують економічне зростання на основі приросту факторів виробництва: збільшення площ, зайнятих туристської інфраструктурою, будівництва нових засобів розміщення туристів, спортивних і розважальних об'єктів, нової інфраструктури. Планується створення нових робочих місць в туристичній індустрії.

Стратегії переважно інтенсивного типу стратегії інтенсивного типу більшою мірою націлені на зростання ефективності, якості обслуговування і максимізації віддачі від існуючих туристських ресурсів і об'єктів. Такі стратегії планують більш ефективно використання земель дестинації, особливо в столицях і історичних містах – центрах культурного туризму [32, с.49-51].

Удосконалення трудової діяльності в стратегіях інтенсивного типу має на увазі нову якість робочих місць, збільшення їх технічної оснащеності, що пов'язано, в свою чергу, з підвищенням кваліфікації кадрів. Важливим завданням є зміни в логістиці транспортних потоків, зняття бар'єрів доступу на ринок (наприклад, безвізовий режим, спрощений митний контроль). Так, наприклад, одним з пріоритетів федеральної стратегії Канади є збільшення легкості та доступності пересування мандрівників, поряд з їх безпекою [8, с. 55].

Стратегії, націлені на сталий розвиток. В стратегіях сталого типу особлива увага приділяється дбайливій експлуатації існуючих туристських ресурсів, а також гармонізації економічних, соціальних і екологічних цілей розвитку. У стратегії сталого розвитку, які розробляються за сприяння Всесвітньої туристської організації, входять цілі:

- підвищення ефективності туристського сектора;
- оптимізація соціо-економічних вигод від туризму;

- скорочення бідності;
- захист, збереження природного та культурного середовища;
- залучення локальних громад в процес розвитку.

Плани заходів з реалізації стратегій даного типу включають розробку і впровадження низки регулюючих заходів, які дозволяють знижувати негативні навантаження на навколишнє середовище. Це: Екосертифікація, системи екологічного менеджменту та аудиту, управління відвідувачами, кодекси відповідальної поведінки, навчання місцевих жителів і туристів та ін.

У стратегії АСЕАН [65] велика увага приділяється розробці і впровадженню комплексу стандартів туризму (для готелів, в тому числі для «зеленого готелю», для проживання в приватному житловому фонді, стандарти для громадських туалетів; стандарти для екологічного туризму, для збереження культурної спадщини, стандарти за видами послуг, наприклад, спа-послуг; стандарти безпеки туристів), в яких передбачено впровадження різних «зелених» технологій, розрахована допустиме навантаження на територію. Важливим структурним блоком стратегій сталого розвитку є блок культури (як для збереження, реставрації культурно-історичних пам'яток, обрядів, традицій, так і включення їх в туристичний бізнес), оскільки культурні традиції є основним елементом унікальності і аттрактивності дестинації.

Стратегії, націлені на інноваційний розвиток. Способи переходу до інноваційного розвитку Практичні способи переходу до розвитку за інноваційним типом, використовувані в регіональних стратегіях розвитку туризму, відповідають визначенню основних рушійних сил інновацій, які дані найбільш авторитетними теоретичними школами:

- шумпетеріанський підхід, при якому вважається, що інноваційна динаміка залежить від підприємницької ініціативи;
- ситуаційний підхід, що враховує особливості інноваційної поведінки підприємств і організацій різного масштабу і виду діяльності;

- підхід з позиції інноваційних систем або інноваційних кластерів, який розроблений школою еволюційної економіки.

Типізація підприємств за типом інноваційної поведінки (інноваційному режиму) вперше була запропонована К. Павіттом, який виділив:

- наукомісткі (science-based) сектори;
- «інтенсивних виробників» (production intensive), що включають фірми «ефективні за масштабом» (scale intensive) з власними дослідженнями і розробками і «спеціалізованих постачальників» (specialized suppliers), які розробляють інновації для інших секторів;
- «домінованих постачальників» (supplier dominated) – фірми з низькою активністю внутрішніх процесів генерації знань. Їх специфіка – забезпечення попиту на нові технології, тобто створення стимулів інноваційного розвитку у високотехнологічних секторах [65, с. 58].

У міжнародній практиці апробовані наступні принципи стратегічного розвитку туризму на національному та регіональному рівнях:

- справедливість / equity / або рівні можливості і вигідні перспективи для всіх учасників розвитку туризму;
- стійкість / sustainability /, яка передбачає розвиток туризму в регіоні, спрямоване на збереження ресурсів для майбутніх поколінь;
- ефективність / efficiency / спрямована на максимізацію економічного ефекту від розвитку туризму і мінімізацію негативних наслідків;
- гнучкість / resiliency / або здатність системи управління туризмом адаптуватися до факторів зовнішнього середовища [64, с. 345].

Крім того, міжнародна практика розвитку туризму показує наступні актуальні тенденції, які значимі при розробці та реалізації стратегії розвитку туризму в регіоні:

- залученість і взаємодія різних рівнів стратегічного менеджменту в туризмі (міжнародного, національного, регіонального та міжрегіональних рівнів);

- сталий розвиток туризму / sustainable development;
- застосування системного підходу / the systems approach.

В цілому, перераховані тенденції входять в поняття системного підходу до управління. Основою в системному підході виступає поняття системи, яка являє собою єдність взаємопов'язаних елементів, що взаємодіють для досягнення спільної мети. У зарубіжній літературі туризм розглядається не як окремої галузі (індустрії), а як відкрита і динамічна система, що включає в себе взаємодіючі елементи і різних суб'єктів ринку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Туристично-рекреаційний потенціал Херсонської області

Можливості природних ресурсів загалом, особливо поняття природного відпочинку, трактуються неоднозначно, як то:

- сукупність усіх видів природних ресурсів регіону. Він враховує його якість, транспортування, експлуатаційну доступність та економічну доцільність економічного використання [1, с. 71];
- максимальна загальна виробнича потужність та економічна цінність природних рекреаційних ресурсів.
- об'єктивна реальність, що характеризує фактичний стан природних ресурсів, природного тіла та сили, з унікальними законами формування та розвитку елементів, що відображають економічні відносини, оскільки їх використання безпосередньо впливає на рівень продуктивності праці [2];
- системи природних та соціальних об'єктів, їх характеристики та взаємозв'язки. Вони використовуються з метою реабілітації або відновлення, доповнення, розширення або накопичення розумової та фізичної сили людини у вільний від основного виду її діяльності час [8, с.63].

Природно-рекреаційний потенціал визначається територіальними, часовими межами, технічними, науковими, фінансовими можливостями освоєння та експлуатації, здатністю задовольняти рекреаційні потреби суспільства, і, відповідно, підлягає економічній оцінці стану та ефективності його використання.

Україна має всі передумови для розвитку туристичної галузі. Сьогодні туристичний потенціал нашої країни розкритий не повністю, про що свідчить 1,5-2,5% питома вага туристичної галузі в структурі ВВП. Головною перешкодою для розвитку

туристичного сектору України є насамперед фактори інфраструктури. До 2025 року рівень витрат бюджету на туризм становитиме 0,3% ВВП. Досвід багатьох європейських країн, які заробляють багато грошей на міжнародному туризмі, свідчить про можливість створення туристичних агентств за кордоном для просування вітчизняних туристичних продуктів.

Сприятливе економічне та географічне розташування Херсонської області, особливо вихід до Чорного та Азовського морів, та сприятливі кліматичні умови сприяли формуванню в регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу. Завдяки розширенню внутрішнього туризму, надання туристичних послуг збільшується. Однак реальність туристичного сектору в регіоні та його можливості знаходяться далеко один від одного. У регіоні є багато переваг та можливостей, які можна максимізувати для забезпечення сталого економічного розвитку та значного покращення рівня та якості життя [11, с. 125].

Перш за все, це важливі курортно-рекреаційні ресурси:

- морські пляжі довжиною понад 200 км, родовища лікувальних грязей, унікальні солоні озера, лікувальні та гарячі джерела Арабатської Стрілки;
- родовища мінеральної води та наявність 79 об'єктів та територій природних заповідників;
- два з чотирьох біосферних заповідників в Україні: Чорне море та Асканія-Нова; понад 5000 історичних та культурних пам'яток.

Туризм у річках, екосистемах та сільській місцевості стає все більш важливим.

У Новій Каховці був відкритий яхт-клуб для обслуговування найзаможніших. Гольф-клуб та пишна сільська туристична база створені в Голій Пристані. Тут розуміють: більше не можна покладатися лише на слабе сільське господарство в спробі підсилити економіку – потрібні інші пріоритети. Відділи туризму організовані у багатьох районах області, включаючи Скадовському, Генічеському, Бериславському. За даними компаній, які мають ліцензію на надання туристичних послуг, щороку в з області

відпочивають понад 100 000 людей. За даними районної адміністрації, їх у п'ять разів більше. В регіоні близько 300 баз відпочинку, які коштують від 10 до 600 гривень в одному місці на день. Однак екскурсії з усіх берегів Херсонської області привезуть відпочиваючих з приморських санаторіїв до Асканії-Нової, а також до Одеси та Миколаєва [11, с. 128].

Кількість туристичних потоків свідчить про те, що потоки характеризується різким зменшенням відвідувачів у 2014 році через війну з Російською Федерацією та несприятливу ситуацію зі злочинністю в Україні. Порівняльний динамічний аналіз людей, які виїхали за кордон з 2000 по 2019 рік та тих, хто відвідав Україну, показав, що питома вага туристів з 2010 по 2019 рік становила близько 49% та 51% порівняно з 51%. У 2000 та 2015-2019 роках відсоток людей, які виїхали за кордон, становило 65% порівняно з 35% тих, хто відвідав Україну [48; 53].

Сприятливе економічне та географічне розташування Херсонського регіону, особливо вихід до Чорного та Азовського морів, та сприятливі кліматичні умови сприяли формуванню в регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу, розвиток якого був динамічним в останні роки (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Туристичні потоки Херсонської області у 2016-2019, осіб [48]

Рік	Кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності – всього, осіб	Іноземні туристи		Туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон		Туристи, що подорожують в межах України	
		Усього, осіб	У % до загальної кількості	Усього, осіб	У % до загальної кількості	Усього, осіб	У % до загальної кількості
2016	15818	0	0,00	8332	52,67	7485	47,32
2017	11720	0	0,00	7234	61,72	4486	38,28
2018	16584	0	0,00	10090	60,84	6494	39,16
2019	20278	0	0,00	14747	72,72	5531	27,28

У 2019 році в Україні було 602 території та об'єкти національно важливих природоохоронних фондів. Загалом Фонд охорони природи Херсонської області займає 15,9% загальної площі області (4520,3 км² з 28 461 км²), з яких 3998,6 км² має загальнодержавне значення (рис. 1.2), це 14,5% за загальною українською шкалою.

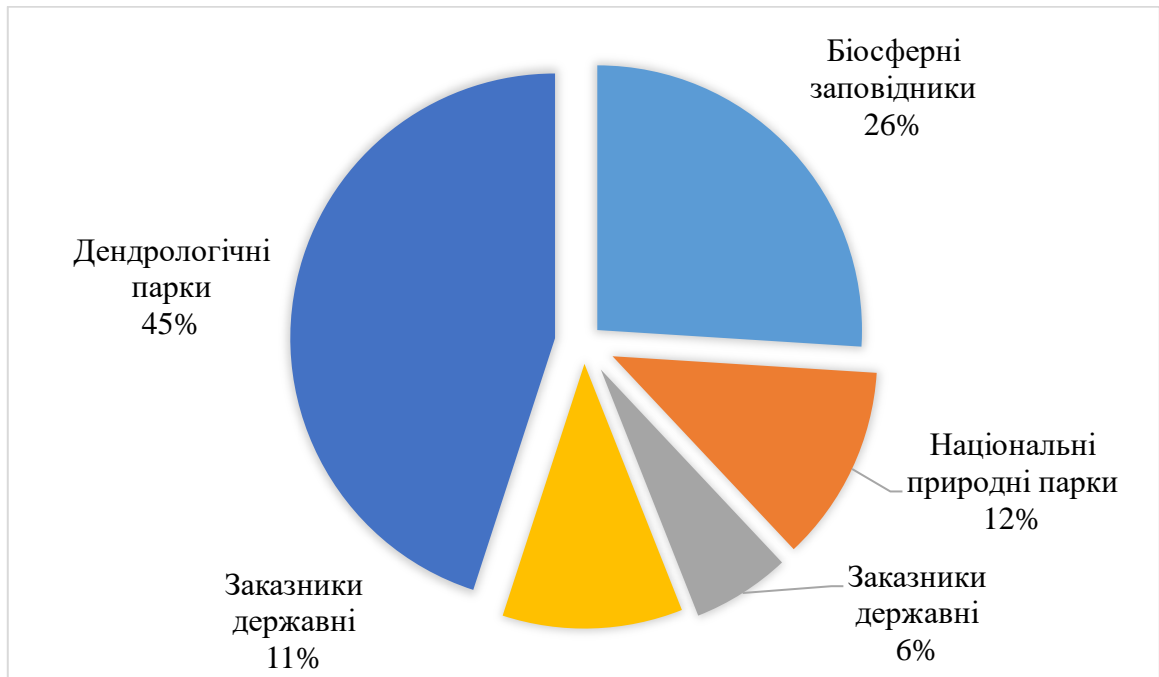

Рис.2.1. Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення Херсонської області [48]

У більшості досліджень, пов'язаних з проблемами туристичної сфери, перш за все, вивчається туристичний потенціал. Туристичний потенціал є сукупністю природних, етнокультурних та соціально-історичних ресурсів, а також наявної господарської і комунікаційної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку певних видів туризму. Дослідження туристичного потенціалу дає змогу оцінити можливі варіанти розвитку туристичної сфери. В подальшому ця інформація використовується для виокремлення доцільних та потенційно прибуткових видів туристичної діяльності для конкретної частини регіону.

Сьогодні туристичній сфері по всій Україні, зокрема в Херсонській області, приділяють велику увагу, тому що з кожним роком її роль у розвитку економіки області

збільшується. Про це свідчить укладення 13 березня 2017 року «Галузевої угоди у сфері туризму та курортів України» на 2017–2019 роки, в якій йдеться про створення умов для забезпечення стабільного розвитку галузі. Херсонська область має великий туристичний потенціал. Насамперед це пов'язано з її географічним розташуванням. Херсонська область знаходиться в межах Причорноморської низовини, на всій її території переважають степові ландшафти [48].

Херсонська область займає одне з домінуючих місць в Україні за рівнем цінних природних та історико-культурних ресурсів, що може викликати великий інтерес у вітчизняних та іноземних туристів (Додаток А). Тенденція збільшення впливу туризму та курортів на динаміку економічного та соціального розвитку регіону підтримується за рахунок збільшення потоку внутрішніх та міжнародних туристів, а також збільшення доходів від туризму до місцевого бюджету.

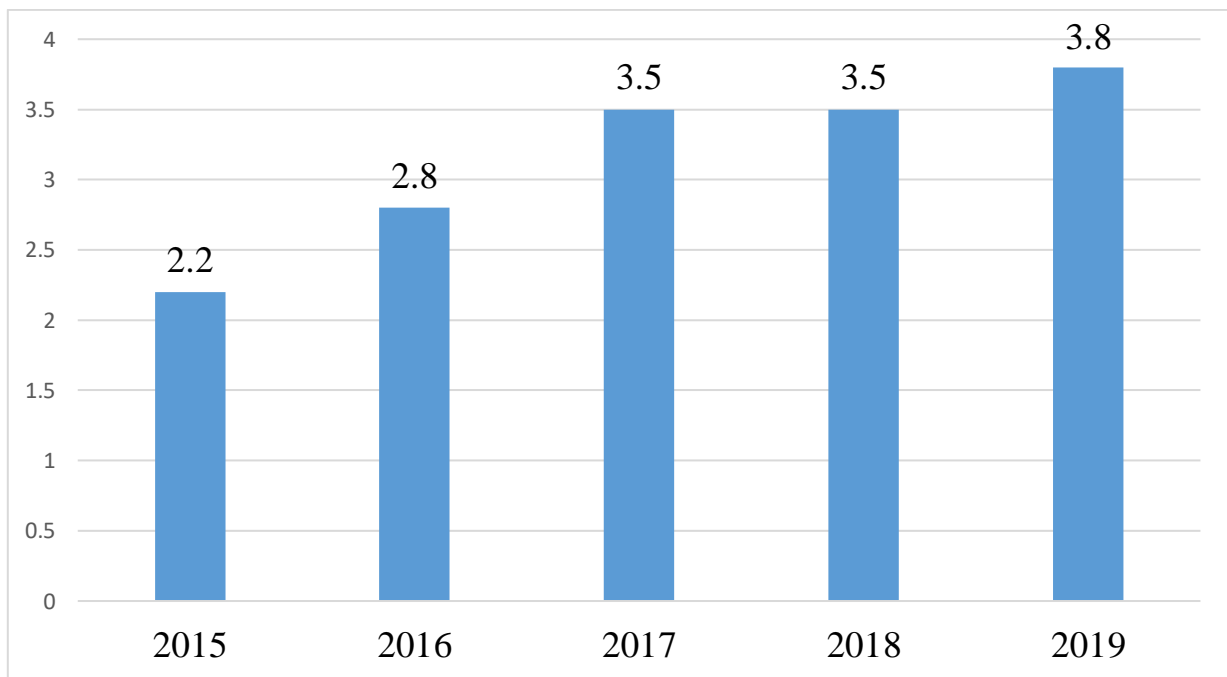

Рис. 2.2. Динаміка туристичних потоків Херсонщини млн. осіб [48]

Протягом туристичного сезону 2018 року (дані за період до вересня 2018 р.) майже 3,8 млн туристів, відпочиваючих та екскурсантів відвідали область, що на 10 % більше

порівняно з показником 2017 року. А протягом останніх 5 років туристичні потоки Херсонщини зросли майже вдвічі (рис. 2.2)

За даними мобільних операторів у 2017 році Херсонська область увійшла в ТОП-10 областей України за кількістю відвідувань внутрішніми туристами, а за кількістю відвідувань протягом літнього сезону цього ж року область увійшла до перших трьох найбільш відвідуваних регіонів.

Природні корисні копалини в Херсонській області – це переважно родовища. Завдяки своїм природно-кліматичним умовам Херсонська область є одним з унікальних куточків світу. Розташована в Причорноморській низовині на обох берегах нижньої річки Дніпро, вона має вихід до двох теплих вод, Чорного моря та Азовського [19].

Мільйони туристів відвідують Золотий берег Херсонської області, мальовничий піщаний пляж довжиною понад 200 км. Херсонська земля є заповідною територією з близько 80 природними заповідниками. Два з чотирьох біосферних заповідників України – Чорне море та Асканія Нова, які є частиною глобальної мережі природних регіонів, зареєстрованих як об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО. Олешківські піски, єдина пустеля в Європі, – це унікальний природний об'єкт, який не має подібностей не лише в Україні, а й у Європі, з екологічно чистою дельтою Дніпра, цілющою грязюкою, цілющою гарячою та мінеральною водою та унікальними солоними озерами. місце історичне та культурне [19].

Незабутні романтичні враження дарують туристам подорожі по островах Джарилгач і Бірючий, по берегах Тендрівської, Джарилгацької, Ягорлицької заток. Біосферний заповідник Асканія-Нова по праву заслужив назву перлини степового краю півдня України. Арабатська стрілка, яка омивається Азовським морем та озером Сиваш, славиться своїми цілющими грязями, термальними джерелами. Між Чорним морем і гирлом Дніпра знаходиться загадкове місце – Нижньодніпровські піски – природний об'єкт, що привертає тисячі туристів. Херсонщина з радістю зустрічає гостей.

Туристичні маршрути проведуть стежинами давньої Гілеї, прийме в обійми Волижина лісу, ніжне південне сонце приголубить, а втому змиють хвилі Чорного моря [19].

2.2. Аналіз розвитку туризму в Херсонській області та сучасний стан галузі

Завдяки своїм природним і кліматичним умовам Херсонщина належить до унікальних туристичних об'єктів світу. Сучасний розвиток туризму в Херсонській області характеризується наявністю проблем у спрямованості розвитку, стані якісних і кількісних характеристик. Одним із заходів, що впливають на стан та розвиток туристичної галузі в Херсонській області, є проведення аналізу діяльності суб'єктів туристичної галузі. Карту Херсонської області наведено у Додатку Г.

Як управління, так і різні сектори економічної діяльності в регіоні змушені реагувати на значне збільшення туристичного потоку в регіоні. Проблеми, перспективи та позитивні зміни, що відбуваються в Херсонській області, розглянемо з точки зору збільшення потенціалу для туристів та відпочинку в районі [12, с.152].

Повітряні перевезення. Міжнародний статус Херсонський аеропорт отримав у 2006 році. Однак після періоду застою аеропорт був відкритий у 2013 році, а реконструкція будівель та злітно-посадкових смуг розпочалась у 2017 році. В даний час аеропорт знаходиться в активному розвитку і збільшує обсяг перевезень. Аеропорт провів низку робіт з реконструкції аеропортового комплексу та встановив нове обладнання для обслуговування літаків та комфорту пасажирів. Швидкі зміни в аеропортовій інфраструктурі, що відбулися за останні два роки, значно збільшили пасажиропотік (рис. 2.3).

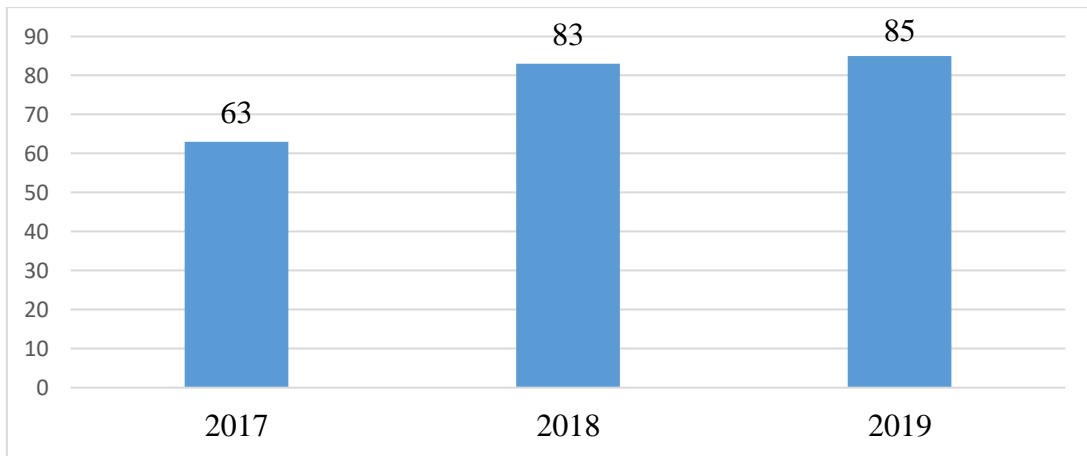

Рис. 2.3 Кількість авіаперевезень в аеропорту «Херсон» [48]

Нещодавні фінансово-економічні кризи в Україні, події, пов'язані з анексією Криму, та події у східній частині країни негативно впливають на в'їзний туристичний потік, структуру туризму та туристичні можливості як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Кількість туристичних потоків України свідчить про те, що потік характеризується різким зменшенням відвідувачів у 2014 році через політичну нестабільність, військові конфлікти та несприятливу ситуацію зі злочинністю в Україні. Це особливо чітко видно з даними про іноземних туристів. Розвиток іноземного туризму може забезпечити надходження іноземної валюти для туристичних продуктів та сформувати позитивний імідж регіону на міжнародній арені. З іншого боку, сучасний стан туризму в Херсонській області розглядається як криза, пов'язана з різким зменшенням обсягів туристичних послуг, які раніше були досягнуті, зменшенням матеріальної бази туристичного сектору та серйозним конфліктом з потреби населення. З іншого боку, темпи будівництва туристичних об'єктів найвищого рівня у світі високі, значно зросла кількість українців, що виїжджають за кордон, збільшилась кількість суб'єктів туризму, розроблені нові маршрути, а рівень туристів зріс [48].

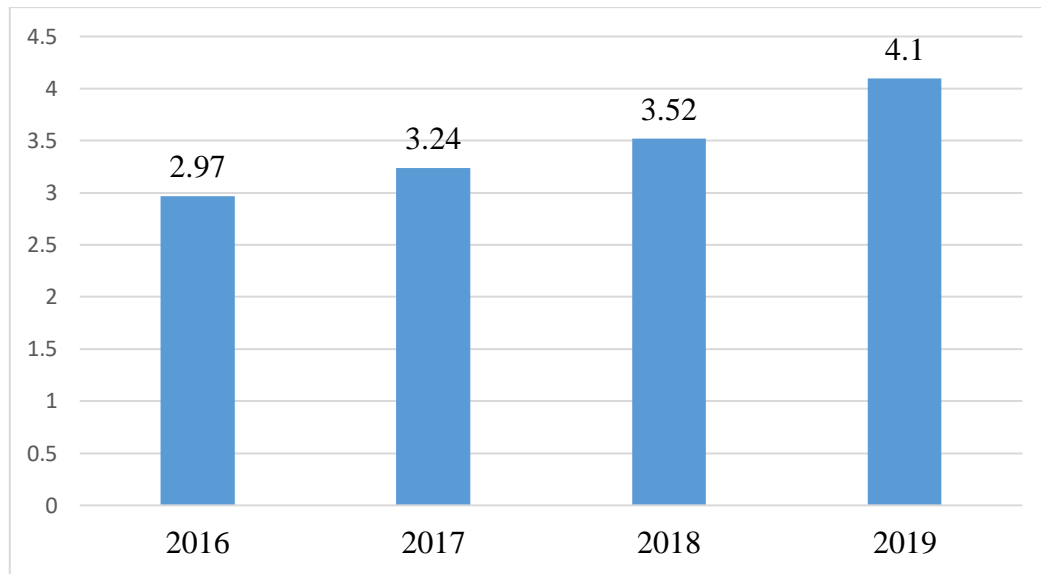

Рис. 2.4. Динаміка залізничних перевезень (відправлень) за 2016-2019 рр. [48]

Проведений аналіз порівняльної динаміки осіб, які виїжджали за кордон, і осіб, які відвідали Україну за 2016–2019 рр., показує, що в туристичних потоках у 2016–2019 рр. співвідношення становило близько 49% та 51%, тоді як у 2016 р. Вигідне економіко-географічне положення Херсонської області, особливо вихід до Чорного та Азовського морів, сприятливі кліматичні умови сприяють формуванню у регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу, розвиток якого впродовж останніх років характеризується динамічним зростанням.

Зазначимо, що найбільшого розвитку в Херсонській області набула лікувально-курортна рекреаційна діяльність. Це пов'язано передусім зі специфікою складу та розміщення рекреаційних ресурсів краю.

Санаторно-курортну діяльність регулює Закон України “Про курорти”, чинна нормативно-правова база, яка регламентує її функціонування, економне й раціональне використання природних лікувальних ресурсів та їх охорону, декларуючи доступність санаторно-курортного лікування громадянам усіх вікових груп, передовсім інвалідам, ветеранам війни і праці, учасникам бойових дій, особам, постраждалим унаслідок аварії

на Чорнобильській АЕС, хворим на туберкульоз, дітям і жінкам репродуктивного віку [39].

Однак недосконалість системи законодавчого регулювання – істотна перешкода цілорічної роботи санаторно-курортного комплексу: в бюджетах усіх рівнів не лише не передбачено дотацій в оздоровчу систему, а й під час виплати податків її прирівнюють до промислових підприємств. Такі чинники призводять до подорожчання санаторно-курортних послуг, зниження можливості завантаження оздоровчих установ і, отже, зумовлюють низку соціальноекономічних утрат [39]. Санаторії – провідні курортні лікувально-профілактичні заклади. Вони можуть бути однопрофільними (монопрофільними) й багатпрофільними. Медичний профіль санаторію визначають залежно від природних лікувальних факторів курорту й затверджених для нього медичних показань. Рекреаційна діяльність лікувально-курортного типу найважливіше характеризується наявністю курортних лікувальних закладів та їх місткістю (кількістю місць). Відповідно до Таблиці 2.2 серед рекреаційних закладів у Херсонській області переважають туристичні бази та санаторії для дітей (80%). Вони вміщують найбільшу кількість гостей курорту. Такі заклади забезпечують відпочиваючих повноцінним харчуванням, добре обладнаним пляжем, а також організують дозвілля та екскурсії.

Таблиця 2.2

Структура лікувально-курортної рекреації та її динаміка [48]

Найменування рекреаційних закладів	Кількість закладів	Кількість ліжко-місць			
Санаторії	8	1347	1197	2145	2514
Дитячі санаторії	69	14563	12400	15362	17514
Пансіонати відпочинку	37	11584	12589	7587	9254
Будинки відпочинку	3	992	747	1100	1258
Пансіонати з лікуванням	2	1260	910	1235	1650
Туристичні бази	196	17431	19027	18894	21874
Всього в області	315	48072	46570	47297	56258

Грязьові курорти Херсонської області використовують торф, мул і сапропель, важливі поклади яких знаходяться в озерах і гирлах річок [48], мулові органічні мінерально-сульфідні грязі в солоних озерах і гирлі Азово-Чорноморського регіону. Крім того, в районі є кілька солоних озер, солоня вода та грязь використовуються в медичній практиці. Це, насамперед, Соляне у Голій Пристані із його унікальною «живою» грязюкою, цілющі властивості якої відомі далеко за межами країни. Водно-болотні угіддя – надмірно вологі ділянки поверхні, де росте певна водолюбна рослинність, формується ґрунт водно-болотного типу та накопичується торф, займають 31,8 тис. га в межах Херсонської області [48].

Важливим природним фактором (ресурсом) для розвитку здоров'я населення є мінеральна цілюща вода різного складу. Найбільша кількість цих джерел в Україні зосереджена на території Західної України. Що стосується Херсонської області, то слід зазначити, що значні запаси хлоридно-сульфатно-натрієвої мінеральної води відкриті у багатьох районах, особливо в Каховському, Каланчацькому, Генічеському, Білозерському. В Азовському морі на півострові Чонгар виявлено унікальну геотермальну воду з вмістом йоду 36%.

Розподіл закладів санаторно-курортного господарства за районами Херсонської області (Таблиця 2.3) підтверджує той факт, що основою їх розміщення є природно-ресурсний потенціал, зокрема їх найбільша кількість сконцентрована у приморських районах (Геніченський, Голопристанський, Скадовський, Каланчатський райони) та в тих, які розташовані вздовж річок та Каховського водосховища (Цюрупинський, Каховський, Нововоронцовський райони).

Тому санаторії – це група спеціалізованих будівель та споруд за підтримки відповідних матеріалів та послуг, призначених для задоволення потреб населення у лікуванні та відпочинку. Його значення в народно-господарському комплексі обумовлено його соціальною орієнтацією і є передумовою для оздоровлення населення.

Таблиця 2.3

Основні показники роботи закладів санаторно-курортного комплексу
Херсонської області по містам та районам, 2018 та 2019 рр. [48]

	Кількість закладів тривалого перебування	Кількість оздоровлених, осіб	Кількість працівників	Кількість закладів тривалого перебування	Кількість оздоровлених, осіб	Кількість працівників
	2018			2019		
Новокаховська міськрада	3	1622	165	3	1600	161
Херсонська міськрада	6	3579	197	6	3115	176
Генічеський	82	61451	1139	84	54205	848
Голопристанський	56	41913	777	53	32808	505
Каланчацький	25	7421	106	26	3489	49
Каховський	1	740	18	1	121	10
Нововоронцовський	2	1526	112	2	1750	91
Скадовський	57	61564	1405	53	40865	919
Цюрупинський	2	857	71	1	698	76

Україна благословлена природними умовами та ресурсами, але існують значні регіональні відмінності. Регіон Херсону має природні та географічні умови та ресурси: доступ до двох морів (Чорного та Азовського), значну берегову лінію, придатну для розвитку туризму та рекреаційної діяльності, дві великі річки (Дніпро та Інгулець), водосховища (Каховка) та помірно-континентальний клімат із рисами середземноморського, мінеральні грязі (торфові, мулові, сапропелеві грязі, мулові органо-мінеральні сульфідні), озера, мінеральні лікувальні води (хлоридно-сульфатно-натрієві, геотермальні води з вмістом йоду) тощо.

В той же час, за показниками функціонування санаторно-курортного комплексу Херсонська область має доволі середні показники, як за кількісними, так і за якісними характеристиками. Що пояснюється з одного боку – нерівномірністю забезпеченості природно-ресурсним потенціалом для розвитку галузі, рядом проблем, які беруть свої витoki в радянські роки розбудови комплексу, особливостями його територіальної організації, правовими, інфраструктурними та іншими моментами, що потребує подальших суспільно-географічних досліджень та в подальшому буде вивчатися автором.

Щодо ліжкового фонду, то він становить 1516 ліжок, що 541 ліжко менше ніж у 2009–2010 роках. У санаторіях області переважають переобладнані комфортабельні номери з повним і частковим санвузлами. Площа житлових кімнат санаторно-курортних закладів в межах норми (не менше 6,0 м² на особу) й порівняно з 2012 роком зросла на 3351 м² (Таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Площа санаторно-курортних закладів Херсонської області у 2018-2019 роках [48]

	Роки			
	2018		2019	
	загальна	житлова	загальна	житлова
Усього	53 115	13 254	59 254	18 197
санаторії	41 025	10 254	47 584	12265
з них дитячі санаторії	10 190	3 896	10188	3548
санаторії-профілакторії	1 996	385	1 996	385

Тому лише пропорційний та збалансований розвиток усіх елементів рекреаційної діяльності (екскурсії та туризму, оздоровлення та відпочинку, відпочинку дітей, літнього відпочинку) гарантує загальний пропорційний розвиток регіону.

2.3. Діяльність підприємств туристичної сфери в регіоні

У Херсонській області важливими умовами перспективного розвитку туристично-рекреаційної діяльності є раціональне використання, розширене відтворення й охорона природних рекреаційних ресурсів, ефективне використання та оновлення наявної матеріально-технічної бази, збільшення частки виробленого в галузі національного доходу, розширення ринку рекреаційних послуг з метою більш повного задоволення потреб населення у відпочинку й оздоровленні [37, с.5].

Туризм стимулює розвиток таких секторів економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку, а також є одним з найбільш перспективних напрямів розвитку економіки області. Загальна кількість туристів, які відвідали Херсонщину в курортно-туристичному сезоні 2018 року, залишилась на рівні минулорічних показників (близько 3,6 млн. туристів та відпочивальників), проте кількість іноземних гостей в області зросла на 6%. У 2017 році Херсонську область відвідали близько 3,5 млн. туристів і відпочивальників, у 2016 році – близько 3,3 млн., а у 2015 році – близько 2,8 млн. [48].

Для порівняння по курортах представлені різні категорії об'єктів розміщення Херсонської області (табл. 2.5). За 9 місяців 2018 року через міжнародний аеропорт «Херсон» та контрольні пункти в'їзду/виїзду, що розташовані на адміністративній межі з Кримом, Херсонську область відвідали у приватних цілях 16 743 іноземці. До п'ятірки країн, громадяни яких найчастіше відвідували Херсонщину, увійшли Туреччина, Ізраїль, Німеччина, США та Японія. Можливість прийняти таку кількість туристів у об'єктів розміщення є, адже, згідно зі статистичними даними, на території Херсонської області наявні близько 1 277 об'єктів розміщення (з них найбільший відсоток мають пансіонати (423 одиниці), приватний сектор (478 одиниць)).

Категорії об'єктів розміщення Херсонської області у 2019 році [48]

Категорія об'єкта	Залізний Порт	Арабатська Стрілка	Скадовськ	Лазурне	Хорли	Генічеськ
Пансіонати	200	52	12	29	4	22
Приватний сектор	112	67	155	101	9	-
Готелі	37	19	25	7	2	2
Міні-пансіонати	24	52	-	17	-	12
Дитячі табори	-	7	8	5	-	-
Бази відпочинку	-	48	1	34	20	-
Інше	61	24	20	17	12	5
Всього	434	269	221	210	47	41

Питома вага кількості туристичних підприємств Херсонської області у загальній кількості суб'єктів туристичної діяльності коливається у межах 1,67–1,97%, у тому числі підприємств юридичних осіб – 0,80–1,00%, фізичних осіб – підприємців – 1,85–3,42% (рис.2.5).

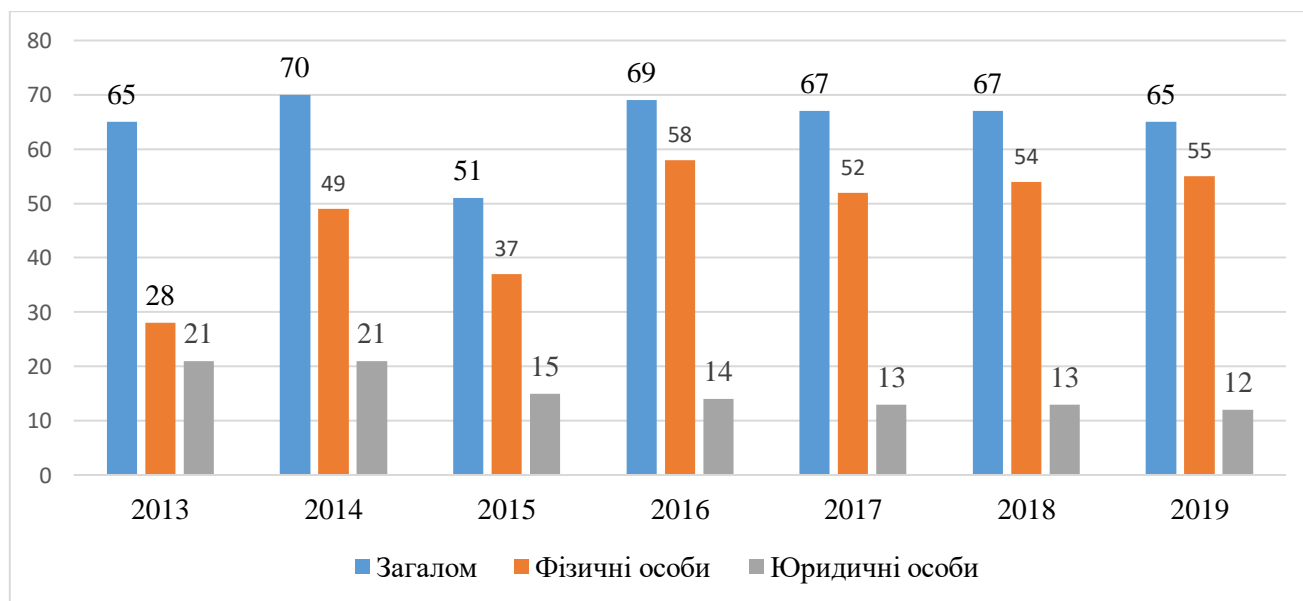

Рис. 2.5. Динаміка кількості підприємств – суб'єктів туристичної діяльності Херсонської області в 2013–2019 рр. [48]

Порівняно з 2018 р. кількість фізичних осіб – підприємців Херсонської області скоротилася на сім господарських одиниць, що становило 11,67%, із них кількість турагентів зменшилася з 52 одиниць до 51 одиниці (1,92%), кількість суб'єктів, що здійснювали екскурсійну діяльність, зменшилася з восьми до двох одиниць (75,0%).

Загальна кількість юридичних осіб скоротилася на 36,36%, або на вісім підприємств, із них – три туристичних оператора (-60,0%), п'ять турагентів (38,46%), кількість суб'єктів, які здійснювали екскурсійну діяльність, не змінилася. Якщо порівняти ці дані із загальною кількістю суб'єктів туристичної діяльності в Україні, то загальна кількість аналізованих підприємств знизилася на 1 324 одиниці, або на 27,62%, та становила в 2019 р. 3 469 підприємств [42].

Порівняно з 2013 р. кількість фізичних осіб – підприємців скоротилася на 625 господарських одиниць, або на 26,58 %, із них кількість турагентів зменшилася з 2 041 до 1 630 одиниць (20,14%), кількість суб'єктів, що здійснювали екскурсійну діяльність, зменшилася з 310 до 96 одиниць (69,03%). Така тенденція є результатом двох складників.

По-перше, політична нестабільність, проведення АТО, зменшення платоспроможності населення спричинили об'єктивну передумову зниження туристичних потоків і туристичної активності населення держави, регіону та туристичної привабливості країни для іноземних відвідувачів, що, своєю чергою, призвело до підвищення конкуренції серед підприємств – виробників туристичного продукту України та Херсонської області й перевищення пропозиції над споживанням туристичних послуг.

По-друге, скорочення пов'язане з відсутністю вірогідних даних з АР Крим та частин Донецької та Луганської областей. У доходах суб'єктів туристичної діяльності України переважають доходи туроператорів, питома вага яких коливається у межах 84,42–94,19%, питома вага доходів турагентів – 8,2–15,17%. Питома вага доходів від екскурсійної діяльності незначна і становить 0,24–1,11%.

У Херсонській області маємо зовсім іншу тенденцію у розподілі доходів між суб'єктами туристичної діяльності: у 2017 р. дохід туроператорів становив 7 742,5 тис. грн. (3,82%), дохід турагентів – 189 238 тис. грн. (95,71%), дохід від екскурсійної діяльності – 731,4 тис. грн. (0,37%). Тобто дохід турагентів на 181 495,5 тис. грн. вище, ніж у туроператорів (у 24,4 рази). Це пов'язано зі значним зростанням кількості підприємств фізичних осіб – підприємців (2016 р. – 30,19%) та зменшенням кількості підприємств юридичних осіб (у 2017 р. порівняно з 2012 р. – на 46,15%) [45, с. 55-61].

Отже, необхідно підвищити привабливість екскурсійної діяльності для споживачів шляхом створення нових екскурсійних маршрутів, підвищення якості обслуговування на наявних маршрутах, створення інформаційної підтримки екскурсійної діяльності в засобах масової інформації, мережі Інтернет, створення нових робочих місць, підготовки або перепідготовки кваліфікованих кадрів. У структурі доходів суб'єктів туристичної діяльності Херсонської області у 2019 р. переважають доходи фізичних осіб – підприємців, питома вага яких становила 84,54% (зростання – 41,95 в. п. порівняно з 2011 р.). Туроператори, які є юридичними особами, надають 100% доходу, фізичні особи – турагенти – 88,24%, суб'єкти екскурсійної діяльності – юридичні особи – 75,85% доходу, фізичні особи – підприємці – 24,15%.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ХЕРСОНЩИНИ

3.1. Проблеми рекреаційно-туристичної діяльності в регіоні

Український туристичний сектор має багато проблем, які перешкоджають розвитку туризму, як то:

- відсутність інтегрованої державної системи управління туризмом у регіоні;
- недостатня методологічна, організаційна, інформаційна та матеріальна підтримка суб'єктів туристичної галузі з боку держави;
- більшість туристичних закладів не відповідають міжнародним стандартам;
- недостатня туристична, сервісна та інформаційна інфраструктура у сфері доріг та міжнародних транспортних коридорів;
- недостатнє забезпечення туристичної галузі висококваліфікованими фахівцями;
- недосконалість бази даних, пов'язана з об'єктами туристичної зони.

Особливу роль в розвитку цих негативних тенденцій відіграють екзогенні фактори. Екзогенні фактори – це зовнішні чинники, які є неконтрольованими, оскільки дуже важко послабити їх або змінити їх вплив. Дуже важливим є врахування цих факторів під час розроблення плану розвитку туристичної сфери. Ігнорування їх впливу може призвести до серйозних збитків. Виділяють чотири основні групи екзогенних факторів, такі як політичні, економічні, соціально-демографічні, науково-технічні). Кожен з цих факторів має як позитивні, так і негативні сторони [44].

Політичні фактори. Залежно від політичного становища в країні складається певне позитивне або негативне уявлення про країну чи окремий її регіон, що може зацікавити або відштовхнути потенційних туристів. Також сюди входять міжнародні відносини з іншими країнами, конфліктні питання щодо територіального поділу, політичних поглядів, а також стабільності обстановки загалом.

У зовнішньому політичному середовищі керівництво Херсонської області та різні політичні партії, що впливають на її політичне середовище, загальними зусиллями стараються підтримувати в очах зарубіжних країн позитивний образ області як привабливого місця для ведення туристичної діяльності, а також вливання в неї прямих інвестицій. В міжнародних відносинах Херсонська область позиціонується як невід'ємна частина України, відкрита до співпраці в різних галузях економіки. Також характерними є хороші економічні і політичні відносини з низкою зарубіжних країн, відсутність будь-яких конфліктних міжнаціональних питань [55, с. 37].

Однак у внутрішньому політичному середовищі ця ситуація є діаметрально протилежною. Існують сильне протистояння різних політичних сил, лобіювання власних інтересів монополістичними підприємствами, політичний тиск на людей з протилежними політичними поглядами, нехтування інтересів населення, що негативно впливає на імідж Херсонської області як туристичного регіону.

Економічні фактори. Перш за все ці фактори включають в себе економічну і фінансову ситуації. Великий вплив на це мають рівень інфляції, рівень доходу населення, зовнішньоекономічна діяльність держави, процеси глобалізації та інтеграції, що відбуваються в усіх галузях світової економіки. Без високого рівня розвитку цих чинників місцеве населення не буде брати активну участь в розвитку та стимулюванні (бажання або неможливість тратити свої доходи на відпочинок, подорожі тощо) туристичної сфери.

Економічні фактори в Херсонській області мають негативний характер. Це пов'язане з низьким рівнем заробітної плати (середньомісячна заробітна плата одного працівника за січень-серпень 2019 року номінально складає 5 585 грн.), ростом заборгованості з виплати заробітної плати (фактично вона складає за січень-вересень 2019 року 11,3 млн. грн.), ростом безробіття (фактично за січень-вересень 2019 року воно складає 6,7 тис. осіб), а також загальним збільшенням цін на товари. Через це найбільш популярним видом відпочинку серед населення є дачний відпочинок [48].

Населення просто не зацікавлене у витрачанні коштів на подорожі не тільки в інші країни, але й навіть в інші регіони. Соціально-демографічні фактори. Перш за все під цими факторами розуміють соціальне положення населення регіону та його демографічну ситуацію. Знаючи те, скільки людей проживають в регіоні, їх вік, соціальне положення, рівень і напрямок міграції в регіоні, можемо дізнатися рівень працездатного населення, його уподобань стосовно проведення дозвілля, інтересу до конкретних видів туристичних послуг [48, с. 68].

Проблемою також є соціально-психологічні умови виховання молоді, зокрема недоступність для малозабезпечених верств закладів спорту, культури, ідеологічний вакуум. Невідповідний потребам сучасний стан регіональної системи охорони здоров'я, фінансова та територіальна доступність, а також якість медичного обслуговування в сільській місцевості

Науково-технічні фактори. Ця група факторів включає сукупність наявної наукової та технічної бази, а також їх потенціал. Розвиток науки й техніки сприяє технологічним змінам, удосконаленню матеріально-технічної бази, модернізації транспортної інфраструктури [18, с. 69].

Науково-технічна база Херсонської області характеризується так:

- зменшення витрат на виконання фундаментальних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, їх збільшення на виконання прикладних наукових досліджень;
- повільний ріст питомої ваги підприємств, що впроваджують інновації;
- зменшення витрат на інноваційну діяльність;
- повільне впровадження інновацій на промислових підприємствах;
- невеликий ріст кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок.

Негативний ефект від цього становища полягає в тому, що без модернізації теперішньої туристичної системи, а також інтегрування в неї нових технологій вона і

надалі не буде дотягувати до світових стандартів туристичної сфери, тим самим відлякуючи потенційних туристів. Для кращого розуміння впливу екзогенних факторів на стан туристичної індустрії Херсонської області слід виділити позитивні та негативні ефекти від дії кожного з них (Додаток Б).

Для покращення становища туристичної сфери Херсонської області необхідно подолати негативний вплив екзогенних факторів на її розвиток. Для цього необхідно вжити таких заходів.

1) Вирішення і регулювання законодавчих та правових питань розвитку туристичної сфери в області шляхом ухвалення і підписання відповідних договорів між державною адміністрацією, туристичними спілками та підприємцями.

2) Збільшення альтернативних варіантів для відпочинку, створення програм комплексного туризму, в яких поєднуються декілька видів туристичного дозвілля, для зменшення рівня цін на туристичні послуги та збільшення інтересу до різних видів діяльності.

3) Стимулювання людей до більш активного проведення дозвілля шляхом активної пропаганди культурного та фізичного розвитку і відпочинку, пропаганди здорового способу життя, інформування про соціально-культурні заходи і місця через ЗМІ, створення системи знижок на туристичні послуги для місцевого населення.

4) Стимулювання населення залишатися жити в області за допомогою створення нових робочих місць з високим рівнем заробітної плати.

5) Впровадження новітніх методів і засобів для модернізації та удосконалення наявної технічної бази, інтеграція в неї нових технологій.

3.2. Перспективні напрями та центри розвитку туризму в Херсонській області

На основі діагностики тенденцій розвитку ринку туристичних послуг України та Херсонської області встановлено такі ключові тенденції:

- збільшення обсягів виїзних туристичних потоків та зменшення в'їзних та внутрішніх туристичних потоків;
- зменшення обсягів прямого і опосередкованого внесків туристичної галузі України до ВВП;
- зниження обсягів капітальних інвестицій у туризм;
- зниження кількості зайнятого населення у туристичній галузі України;
- низький рівень конкурентоспроможності туристичної галузі країни на світовому ринку туристичних послуг, незважаючи на наявність значних культурно-історичних, інфраструктурних та соціальних ресурсів [21, с. 54].

Проведене дослідження наочно свідчить, що Україна сьогодні є державою з не розкритим повною мірою туристично-рекреаційним потенціалом. В той же час країна має вагомі об'єктивні передумови, щоб зайняти достойне місце серед найрозвиненіших туристичних країн світу. Маючи вигідне геополітичне розташування, Україна завжди була і є перехрестям транспортних та людських потоків з Півночі на Південь та із Заходу на Схід. Значний туристсько-рекреаційний потенціал України базується на сприятливих кліматичних умовах, переважно рівнинному ландшафті, багатстві флори і фауни, розвиненій мережі транспортних сполучень, наявності культурно-історичними пам'ятками, широкій індустрії подорожей та туризму.

Пандемія коронавірусу COVID-19 — це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ із часів Другої світової війни. З'явившись в Азії наприкінці минулого року, вірус поширився на кожен континент окрім Антарктики, а станом на 13 травня в усьому світі підтверджено вже 4,17 мільйона випадків захворювання на коронавірус і 287 тисяч смертей. Перший випадок захворювання на COVID-19 в Україні було зафіксовано 4

квітня 2020 року, а станом на 12 травня в країні підтверджено 16023 випадків захворювання та 425 смертей [36].

Україні сьогодні спостерігається значне відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого періоду відновлення впродовж 2021 року. Ключові представники галузі, зокрема міжнародні готельні мережі, вводять ряд зовнішніх і внутрішніх заходів для мінімізації наслідків пандемії COVID-19, серед яких гарантії забезпечення ринку (перенесення заброньованих номерів на пізніший термін або відшкодування їх вартості, оптимізовані програми лояльності, підтримка спільнот), впровадження обов'язкових заходів із захисту здоров'я та безпеки та внутрішня реорганізація (скорочення, відпустки без збереження заробітної плати, скорочення/відмова від капітальних вкладень). Країни, які вже подолали пік COVID-19, поступово скасовують обмеження на здійснення комерційної діяльності та надання послуг для підприємств, проте щодо туризму, то його відновлення відбувається локально (у межах однієї країни). Наступним етапом відновлення туристичної галузі стане відкриття кордонів між сусідніми країнами, ситуація у яких є відносно схожою (наприклад, Австралія та Нова Зеландія, Таїланд і Китай тощо) [36].

В умовах необхідності виходу економіки України із кризи, спричиненої санітарно-епідеміологічною ситуацією в світі та країні, та враховуючи потенційні збитки туристичної галузі в 2020 році, спричинені світовою пандемією, нагальною потребою стає всебічне вивчення, упорядкування та розвиток усіх наявних в нашій державі місць та ресурсів туристичного призначення, що мають стати фокусами регіональних центрів вітчизняної туристичної індустрії, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку як зовнішнього, так і внутрішнього туризму [36].

Внаслідок глобального поширення пандемії 2020 року очікується «дві хвили» важких фінансових наслідків для світової туристичної індустрії. З однієї сторони, брак

вільних ресурсів на фінансових ринках суттєво обмежив подальший розвиток туристичних об'єктів. З другої сторони, зростання безробіття і скорочення доходів населення викликало «ефект оптимізації витрат домогосподарств», що очікувано буде супроводжуватися скороченням витрат на дозвілля, вагома частка яких приходилася на туризм. В зв'язку із цим тенденції спаду у світовому туризмі очікувано будуть випереджати динаміку спаду сукупного ВВП, як це було в період фінансової кризи 2008 року.

Оскільки в умовах світової кризи і пандемії, пов'язаної з поширенням вірусу COVID-19, конкурентна боротьба за споживача туристичного продукту стає ще більш жорсткою, це спонукає суб'єктів галузі переглянути підходи та інструменти щодо своїх продаж. Відтак, в сьогоднішніх умовах для туристичної галузі, яка найбільше постраждала від пандемії, особливо посилюються позиції внутрішнього туризму. В цьому сенсі, на нашу думку, слід задуматись над розбудовою в країні тематичного туризму [36].

На конференції Всесвітньої туристичної організації в Ліссабоні за результатами дослідження «Tourism 2020 Vision» проголошені 5 найперспективніших туристичних напрямків XXI століття, один з яких – саме тематичний туризм. Зокрема, актуальним є сільський зелений туризм та його різновиди. Взагалі, 2020 рік в Україні проголошений Роком розвитку туризму в регіонах і на сільських територіях. В цьому зв'язку для утримання вітчизняною туристичною галуззю своїх позицій необхідно як можна оперативніше вивчити попит на туристичний продукт, переформатувати пропозиції, забезпечити сучасне інфраструктурне облаштування, ефективно задіяти рекламу, і, звичайно, налагодити якісний спектр сервісу за помірними цінами [66].

Херсонська область має широкий потенціал для успіху та сталого розвитку сільського зеленого туризму, завдяки своєму унікальному природному комплексу, сприятливому клімату, щедрій землі, місцевій гостинності та численним рекреаційним закладам у сільській місцевості (зелені садиби, фермери та ферми, риболовлі тощо).

Туристи в Херсонській області мають 20 фермерських господарств із сільського зеленого туризму, найпопулярнішим з яких є «Зелені Хутори Таврії» в Голопристанському районі. В області розроблено понад 90 туристичних маршрутів, створено та розповсюджено єдиний реєстр внутрішніх туристичних маршрутів. Сюди входять науково-пізнавальні маршрути біосферного заповідника Асканія-Нова, єдиного в Європі пустельного пішохідного маршруту – Олесіківські піски, відвідування козацької святині в Україні, національний важливий історичний пам'ятник – Кам'янська Січ, екологічні маршрути по островам Бірючий та Джарилгач; екскурсії по об'єктах винного та сільського зеленого туризму [19].

Також є цільовий потік туристів до Лемурийського озера Лемурія у Чаплинському районі. Отже, аналіз передумов та тенденцій розвитку туризму в Херсонській області надає регіону значні можливості та переваги для проникнення в найрозвинутіші регіони Європи, особливо з точки зору туризму, які займають нішу сільського зеленого туризму. Можна сказати, а саме:

- вигідне геополітичне положення,
- комфортні умови мікроклімату,
- різноманітні пейзажі,
- унікальні флору і фауну, історичну та культурну,
- архітектурна спадщина,
- розвинена транспортна мережа,
- достатня кількість людських і матеріальних, включаючи природні та оздоровчі ресурси [12, с. 126].

В той же час, відновлення вітчизняної туристичної галузі від катастрофічних наслідків світової пандемії потребує застосування нових, нетрадиційних інноваційних підходів до організації та управління галуззю як на державному рівні, так і на рівні суб'єктів туристичних послуг. Для забезпечення відродження та поступального розвитку туристичної галузі України в посткарантинних умовах посилення конкуренції,

потрібно розуміння щодо необхідності більш енергійного впровадження саме внутрішнього туристичного продукту, на фоні зростання вимог споживачів до наповнення, різноманітності та якості туристично-рекреаційних послуг.

Зокрема, незважаючи на потужний туристично-рекреаційний потенціал, кате-горію «зірок» на Херсонщині на сьогодні мають лише 4 заклади: готелі Оптіма*** та Greenstone** (Херсон), Ревлан* (Нова Каховка), Прем'єра** (Залізний Порт Голопристанського району). Сертифікати відповідності послуг проживання є у 68 закладів. Звісно, цього недостатньо в умовах підвищення вибагливості туристів до якості наданих туристичних послуг та з огляду на конкурентні переваги зарубіжних готелів [19].

Ще одним перспективним, і на наш погляд, необхідним напрямком вітчизняної туристичної галузі має стати винний туризм як різновид внутрішнього тематичного туризму. Зокрема, сьогодні у всіх виноробних регіонах світу вважається за доцільне розвивати і підтримувати такий вид тематичного туризму, як винний, з метою популяризації місцевої виноробної продукції – з одного боку, і підвищення рівня конкурентоспроможності туристичної галузі – з іншого боку.

Відомі європейські виноробні регіони Італії, Франції, Іспанії, Португалії, Угорщини, а також країни «Нового Світу вина», такі як Австралія, Аргентина, Чилі, США і Південна Африка проводять тактику рекламування продукції місцевих виробників алкогольних напоїв і просування місцевого туристичного продукту, отримуючи додаткові економічні та соціальні вигоди від туристів – цінителів вина. Поєднуючи два сектори економіки – виноградарсько-виноробну галузь і туризм, та надаючи певні вигоди для розвитку туризму, винний туризм є також і формою маркетингу винограду і вина, та в той же час може співіснувати з усіма видами діяльності, які є супутними при вирощування винограду та виробництві вина.

Винний туризм просуває виноградну сировину та виноматеріали від сільськогосподарських виробників та виноробних підприємств до кінцевих споживачів,

та підвищує ефективність маркетингових комунікацій та брендингу як суб'єктів господарювання, так і українських суб'єктів туризму на внутрішньому та міжнародному ринках винограду та виноробних продуктів. Крім того, розповсюдження спеціалізованих служб енотуризму збільшить тривалість місцевого туристичного сезону, покращить імідж місцевого туризму, збільшить кількість туристів та місцевий туризм завдяки різним додатковим заходам: винні фестивалі, екскурсії, дегустації, презентації тощо, збагатить та диференціює продукцію.

3.3. Пропозиції заходів розвитку туристичної галузі на Херсонщині

Єдиним способом вирішення систематичних проблем у сфері туризму та курортів є стратегічно орієнтована державна політика, основною місією якої є визначити туризм як один з головних пріоритетів країни, впровадження економічних та правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, механізмів інвестування туристичної інфраструктури, вжиття інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України [33, с. 205].

Умови сталого розвитку туризму та курортів Херсонської області є наступні:

- застосування принципів державно-приватного партнерства, дослідницьких організацій та людського розвитку для забезпечення координаційної ролі держави у реалізації національної туристичної політики;
- концентрація національних ресурсів на пріоритетах розвитку туризму та курортів;
- створення національної інформаційної системи у сфері туризму та курортів та інтеграція її у глобальну туристичну інформаційну мережу;
- удосконалення законодавства щодо регулювання суспільних відносин у сферах туризму та курортів;
- сприяння розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва у сферах туризму та курортів;

- постійне вдосконалення ділового середовища та розвиток добросовісної конкуренції;
- впровадження саморегулюючих організацій у сферах туризму та курортів (створення національних туристичних організацій);
- розробка вітчизняних стандартів за міжнародними стандартами;
- популяризація нашої держави у світі та просування високоякісних національних туристичних продуктів у світовому інформаційному просторі;
- розвиток туристичних районів. Подолання негативних тенденцій та створення сприятливих умов для розвитку туризму та курортів має бути пріоритетним напрямком для прискорення економічного та соціального зростання країни [37].

У зв'язку із тим, що в Україні відбувається процес децентралізації та формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ), місцева влада отримує додаткові сприятливі умови для динамічного розвитку регіонів, вона стає зацікавленою в розвитку інвестиційної привабливості своїх територій, громади зможуть самостійно залучати інвестиції, залишати на місцях надходження від податків (єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно), використовувати ці кошти для розвитку територій, зокрема, створення сучасної транспортної, житлово-комунальної інфраструктури. Крім того, Урядом України передбачено чотири основні механізми державної підтримки регіонального розвитку. Як приклад, можна навести діяльність Присиваської сільської об'єднаної громади Херсонської області щодо забезпечення місць для ночівлі відвідувачам Лемурійського озера і, відповідно, samozайнятість для мешканців громади [21, с. 36].

Розширення і укріплення державно-приватного партнерства місцевої влади з провідними підприємствами області, про які йшла мова в статті, дозволить здійснити розбудову туристично-рекреаційних закладів, створення курортів місцевого значення, поліпшення туристичної інфраструктури області, забезпечення безпеки туристів. Для здійснення проектів, які об'єднують зусилля влади і підприємств щодо створення

конкурентоспроможного херсонського туристичного продукту, в регіоні існують унікальні можливості: природно-ресурсний потенціал, промисловий і агропромисловий комплекси, сприятливий інвестиційний клімат.

Подальші дослідження передбачають більш докладне вивчення можливостей регіону у розвитку таких напрямів туризму, як гастрономічний, винний, екстремальний, зелений, промисловий — у відповідності до туристично-рекреаційної потужності та економічної структури Херсонщини. Доцільним представляється й дослідження шляхів підвищення стандартів безпеки туризму, рівня обслуговування та якості надання туристичних послуг як необхідних умов для збереження наявних обсягів туристичних потоків регіону.

Туризм, прямо чи опосередковано, через туристичне споживання, стимулює вплив на розвиток таких видів діяльності як транспорт, готелі та ресторани, роздрібна торгівля, харчова промисловість, будівництво, телекомунікації, страхування, фінансове посередництво, відпочинок та розваги; стимулює відновлення місцевої економіки та створення додаткових постійних та сезонних робочих місць; підтримує існування та розвиток народних промислів та національної культурної спадщини [25, с. 66].

Подальший розвиток туристичної та курортної діяльності в Херсонській області може здійснюватися трьома шляхами. Перший варіант (інерція) передбачає підтримку існуючої практики управління туристичною індустрією та діяльністю курорту. Переваги включають економію державного та місцевого бюджету на ранніх стадіях розвитку, стимулювання туристичних компаній та курортів знаходити ефективні шляхи економічної діяльності в умовах високої конкуренції та відносну економічну ефективність.

Недоліками є втрата найцінніших туристичних ресурсів через нераціональне використання, неконтрольоване навантаження туристів на навколишнє середовище та історико-культурну спадщину, скорочення кількості робочих місць та значні стадії після розвитку. Також недоліками є великий обсяг державного та місцевих бюджетів для

подолання необґрунтованого використання туристичних ресурсів, низької соціальної та екологічної ефективності.

Другий варіант включає запровадження ефективного державного регулювання розвитку туризму та курортної діяльності. Переваги полягають у впорядкуванні використання туристичних ресурсів, забезпеченні доступності туристичних послуг у всіх категоріях населення, збереженні або збільшенні кількості робочих місць та забезпеченні високої соціальної та екологічної ефективності. Недоліками є значні витрати державного та місцевих бюджетів на здійснення державних регуляторних заходів на ранніх стадіях розвитку, зменшення конкуренції на внутрішньому туристичному ринку та відносна економічна ефективність. Третій варіант передбачає значне посилення регуляторної ролі держави із запровадженням європейської моделі державно-приватного партнерства [21, с. 41].

Перевагами є контроль за використанням національних туристичних ресурсів, зростання кількості робочих місць, формування позитивного туристичного іміджу країни, збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів, висока економічна ефективність, відносно висока соціальна й екологічна ефективність. З огляду на відповідність поставленій меті та ефективність розв'язання наявних проблем оптимальним є третій варіант. У разі його реалізації створюються найсприятливіші можливості для забезпечення сталого розвитку сфери туризму та діяльності курортів держави.

ВИСНОВКИ

Відповідно до завдань, визначених у вступі, ми дійшли наступних висновків.

1. Туризм як соціально-економічне явище все більше набуває всіх характеристик окремого та незалежного сектору національної економіки. По-перше, предмет дуже однорідний за призначенням і технологією виробництва товарів і послуг компанії (туристичні бази, готелі, компанії, транспорт, телекомунікації тощо). По-друге, система управління туризмом поступово вдосконалюється, а її логічним завершенням сьогодні є Державна туристична адміністрація України. І по-третє, незважаючи на велику диверсифікацію, туристична галузь виробляє однорідну продукцію за прямим призначенням. Сьогодні міжнародний туризм має великий вплив на розвиток світових економічних відносин та економіку кожної країни, на розвиток туризму та зростання туристичних послуг збільшать кількість робочих місць. Також міжнародний туризм є активним джерелом валютного доходу.

2. Процеси глобалізації свідчать про те, що туризм як напрямок міжнародної торгівлі послугами є невід'ємним елементом цивілізованого суспільного розвитку. Міжнародний туристський ринок виступає в якості потужного чинника соціально-економічного розвитку країни, забезпечуючи стимулювання приток іноземних надходжень, підвищення зростання зайнятості населення, його добробуту і розширення міжособистісних контактів. Збільшення міжнародних зв'язків вирішує питання збереження пам'яток культурно-історичної, природної спадщини, призводить до відкриття нових напрямків, впливаючи на диверсифікацію структури економіки. Зазначені обставини обумовлюють значимість вивчення цього напрямку. В якості каталізатора розвитку туристична індустрія за рахунок високого мультиплікативного ефекту впливає на сполучену з нею транспортну систему і систему зв'язку, сфери сільського господарства та торгівлі.

3. Сьогодні туризм є однією з найважливіших галузей світової економіки. Туризм сприяє зростанню доходів на різних рівнях бюджету, збільшує кількість робочих місць та залучає внутрішні та іноземні інвестиції. Аналіз туристичних питань України показує, що сьогодні для розвитку цієї галузі вдосконалення регулювання провінцій регіону необхідна раціоналізація туристичних та рекреаційних можливостей регіону, посилення та вдосконалення маркетингу. Щоб стимулювання компаній туристичної галузі, забезпечити фінансову та фінансову підтримку їх розвитку, вдосконалити їхню робочу силу, створити ефективні партнерські відносини між державами та бізнесом та туристичними продуктами. Інновації потрібно впроваджувати у розвиток інфраструктури. Тільки ефективна національна політика в туристичній галузі створить привабливе інвестиційне середовище для розвитку українського туризму.

4. У розвитку туризму в Херсонській області виділено певні особливості: зміна співвідношення обсягів внутрішнього та зовнішнього туризму на користь останнього, незначна кількість іноземних туристів, поступове зменшення кількості громадян, охоплених внутрішнім туризмом. Проведене дослідження засвідчило про наявність нереалізованого потенціалу підприємств сфери туризму в Херсонській області. Водночас туристичні підприємства відчувають проблеми, пов'язані зі складною соціально-економічною та геополітичною ситуацією, відсутністю ефективної державної політики у сфері туризму. При цьому значну увагу слід приділити збільшенню інформаційно-рекламної підтримки туристичної галузі; використанню лікувального потенціалу області; розвитку фестивального, наукового туризму в період міжсезоння, а також підтримці історико-культурних та природних об'єктів області.

5. Туристична сфера в Херсонській області має великий потенціал. Її розвитку сприяють багато чинників, таких як географічне розташування, велика кількість культурних та історичних місць та пам'яток, рекреаційно-туристичних закладів, а також курортів. Однак рівень розвитку туристичної системи в області низький та нерівномірний. Багато туристичних місць не відповідають загальноприйнятим нормам.

Великий вплив на подальший розвиток сфери туризму мають екзогенні фактори. Здебільшого вони мають негативний характер. Це пов'язане з низьким рівнем життя населення, повільним ростом рівня освіти, культури, естетичних потреб населення, а також застарілою науковою та технічною базою. Тому для покращення становища туристичної сфери Херсонської області необхідно подолати вплив екзогенних факторів на її розвиток. Це досягається шляхом регулювання законодавчої бази, покращення соціально-економічного становища та науково-технічної бази Херсонської області.

6. Що стосується наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, оскільки тут частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники вхідного потоку. Український туризм не отримав швидкого системного реагування з боку уряду у вигляді впровадження можливих заходів на підтримку туристичної галузі, якщо порівнювати із середнім реагуванням і типами заходів, запроваджених урядами сусідніх країн і країн-членів ЄС. Це ще більше ускладнює положення малого та середнього бізнесу (МСБ), який працює у сфері гостинності, туризму та відпочинку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангелко І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. Український соціум. 2014. № 2. С. 71-79.
2. Агаева М. А. Туризм как направление социально-экономического развития Северо-Кавказского федерального округа. URL: <http://www.rae.ru/forum2012/184/1398>.
3. Арбузова Ю. В., Яковенко В. Д. Стан та перспективи розвитку туризму в Херсонській області. Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. 2013. Вип. 1 (2)/ URL : <http://sbornik.college.ks.ua/downloads/sbornik2/pdf/36.pdf>
4. Бакурова А. В. Основні проблеми туристичної галузі. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/bakurova.htm
5. Боголюбов В. С. Экономика туризма; 3-е изд., стер. М.: Академия, 2008. 192 с.
6. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування. К. : ВПЦ «Київський університет», 2012. 395 с.
7. Безруков Ю. Ф. Рекреационные ресурсы и курортология: учеб. пособие. Симферополь: Изд-во Симферопольского университета, 2018. 110 с.
8. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2015. 400 с.
9. Биркович В. І. Удосконалення державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні. Стратегічні пріоритети. 2014. №. 4(5). С. 157-163.
10. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2006. 288 с.
11. Василевська Я. В. Природно-заповідний фонд Херсонської області як об'єкт рекреаційного природокористування. Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний збірник наукових праць. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. Вип.13 (2). С.125-128.

12. Василевська Я. В. Природно-заповідний фонд Херсонської області як об'єкт рекреаційного природокористування. Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний збірник наукових праць. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. Вип.13 (2). С.125-128.
13. Гладкевич Г. И. Неконфликтное рекреационное использование территории. Туризм и рекреация на пути устойчивого развития: отечественные и зарубежные исследования; под. ред. В. И. Кружалина, А.Ю. Александровой. М., 2015. С. 308-322.
14. Головне управління статистики в Херсонській області. URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/>.
15. Домбровська С. М., Білотіл О. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Державне регулювання туристичної галузі України. Х. : НУЦЗУ, 2016. 196 с.
16. Деякі питання діяльності Державного агентства розвитку туризму: Постанова Кабінету Міністрів України від від 24 грудня 2019 р. № 1162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#Text>
17. Жук І. З. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичного бізнесу в Україні. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія Міжнародні відносини. 2015. Вип. 24. С. 71-76.
18. Жук І. З. Актуальні проблеми та перспективи управління туристичною індустрією в Україні. Актуальні проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні: теорія і практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К., 2015. С. 68-70.
19. Інвестиційний портал Херсонщини. URL: <https://investinkherson.gov.ua/>
20. Кифяк В. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці: Книги XXI, 2017. 300 с.
21. Котлубай В.О. Відродження прибережних пасажирських перевезень в системі морського туризму України. Збірник наукових праць Державного економіко-

технологічного університету транспорту. Сер.: Економіка і управління. 2018. № 26. С. 36-42.

22. Краснова Ю. А., Антонова А. В. Поняття та юридичні ознаки туризму в Україні. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2018. Вип. 197. Ч. 3. С. 132-140.

23. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

24. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України. К.: Альтерпрес, 2015. 369 с.

25. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України. Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2017. 415 с.

26. Мартыненко М. Туристический бизнес в Украине: проблемы и перспективы. URL: <https://turisticheskijbiznes-v-ukraineproblemy-i-perspektivy>.

27. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера. К.: Знання, 2015. 661 с.

28. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: монографія. ІРД НАН України. Львів, 2017. 259 с.

29. Мілашовська О. Регіональна політика соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів: монографія. Ужгород: Карпати, 2008. 512 с.

30. Майорова Т. В. Результативність інвестицій у соціальну сферу регіонів України. Ефективна економіка. 2011. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=641>

31. Немець К.А. Спеціальні методи в суспільно-географічних дослідженнях туристсько-рекреаційних ресурсів (на прикладі Херсонської області). Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. Херсон: ПП Вишемирський, 2013. С.152-157.

32. Новикова В. І. Територіальна рекреаційна система як форма організації рекреаційної діяльності // Укр. геогр. журнал. 2013. № 2. С. 55-59.

33. Нездоймінов С.Г., Андреева Н.М. Дослідження туристичного руху на водному транспорті в Україні // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2017. №1. С. 205-212.
34. Нездоймінов С. Г., Андреева Н. М. Дослідження туристичного руху на водному транспорті в Україні. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2017. №1. С. 205-212
35. Орленко О. Значення туризму в розвитку національної та світової економіки. Інфраструктура ринку. 2016. № 2. С. 84-88.
36. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
37. Путешествие по Херсонщине: Энциклопедия-путеводитель. Херсон: Наддніпряночка, 2015. 300 с.
38. Про туризм: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
39. Про курорти: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/583-2002-%D0%BF>
40. Про схвалення стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження КМУ від 16.03. 2017 № 168-р. База даних «Урядовий портал». КМ України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>
41. Понятие «туризм» и социальное влияние туризма. URL: <http://holm-forum.ru/turizm/opredelenie-turizma/ponyatie-turizm-i-sotsial-noevliyanie-turizma.html>.
42. Сучасний стан законодавчого забезпечення туризму в Україні: проблеми та шляхи вирішення: Звернення учасників Всеукраїнських громадських слухань. Туристична Асоціація України. URL: <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=322>.
43. Стеченко Д. М. Передумови і напрямки формування туристичного ринку України. Туризм: теорія і практика. 2015. № 1. С. 5-11.
44. Сайт Управління туризму ЛОДА. URL: [http:// www. lviv-land.com.ua/vidpochynok](http://www.lviv-land.com.ua/vidpochynok).

45. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу: монографія Т. І. Ткаченко, С.В. Мельниченко, М.Г. Бойко та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2010. 596 с.
46. Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років. URL:
47. Туристический бизнес в Украине: трудности и перспективы. Информационный портал о финансах и кредитовании. URL: <http://www.dpa.cv.ua/ekonomika/turisticheskiy-biznes-v-ukraine-trudnosti-i-perspektivy.html>.
48. Туристична діяльність в Україні у 2019 році. Статистичний збірник. Київ, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/20/Arch_td_bl.htm.
49. Туристична діяльність в Україні у 2018 році. Статистичний збірник. Київ, 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/19/Arch_td_bl.htm.
50. Туристична діяльність в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. Київ, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/18/Arch_td_bl.htm.
51. Туристична діяльність в Україні у 2016 році. Статистичний збірник. Київ, 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_td_bl.htm.
52. Туристична діяльність в Україні у 2015 році. Статистичний збірник. Київ, 2016. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_td_bl.htm.
53. Туристична діяльність в Україні у 2014 році. Статистичний збірник. Київ, 2015. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_td_bl.htm.
54. Туризм Херсонской области. URL: <http://www.khersontour.com>
55. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. К.: Київський національний торгово-економічний університет, 2016. 537. с.
56. Туболец І. І. Чинники формування інвестиційної привабливості регіону. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 20. С. 9-11.
57. Устименко Л. М. Історія туризму. К. : Альтерпрес, 2008. 354 с.

58. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 312 с.
59. Холловой Дж.К. Туристический бизнес; пер. с 7-го англ. изд. К.: Знання, 2017. 798 с.
60. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії : [навч. посіб.]. К. : Атіка, 2006. 264 с.
61. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії : навч. посібни. Частина 2. К. : Атіка, 2008. 315 с.
62. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії. Чернівці : Книги-XXI, 2015. 596 с
63. Шупік Б. В. Зарубіжний досвід у регулюванні туризму. Держава та регіони. 2018. 1. С. 200-207.
64. Шуплат О. М. Роль публічно-приватного партнерства у залученні фінансових ресурсів у сферу туризму. Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку: зб. матеріалів I Всеукр. наук.-прак. конф. (Київ, 22 червня 2016 р.). К.: КНЕУ, 2016. С. 345-348.
65. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011. Beyond the Downturn. World Economic Forum. Geneva, Switzerland 2011. World Economic Forum, 2020. 531 p.
66. Tourism 2020 Vision. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284404667>
67. UNWTO Statistics. URL: <https://www.unwto.org/statistics>

ДОДАТКИ

Додаток А

Туристично-рекреаційний потенціал Херсонської області

Туристично-рекреаційні ресурси	Туристична інфраструктура	Соціальне середовище, туристичний імідж
<p>Клімат:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Помірно-континентальний, посушливий. – Понад 250 сонячних днів 	<p>Туристичні підприємства:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 13 туроператорів. – Понад 100 турагенств 	<p>Нормативно-правова підтримка розвитку туризму з боку держави та місцевих органів влади:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Стратегія розвитку Херсонської області на період до 2020 року. – ЗУ «Про співробітництво територіальних громад» «Про добровільне об'єднання громад» – Морська доктрина України на період до 2035 року
<p>Природні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Вихід до двох морів (Чорного та Азовського). – Протікає 19 річок (р. Дніпро). – 200 км морського узбережжя. – 80 територій та об'єктів природнозаповідного фонду (з них 4 національні парки: Асканія-Нова, Чорноморський заповідник – включено до спадщини ЮНЕСКО) 	<p>Транспортне забезпечення:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 2 державні морські торговельні порти. – 2 річкових порти. – державне підприємство залізничного транспорту. – аеропорт «Херсон» міжнародного значення – 5002 км – дороги загального користування, (2 міжнародних коридори) 	<p>Ставлення місцевої громади, підприємців:</p> <ul style="list-style-type: none"> – проведення міжнародного інвестиційного форуму «Таврійські горизонти». – створення інвестиційного порталу Херсонщини. – залучення міжнародної технічної допомоги (USAID, NEFCO Програма Британської ради в Україні «Активні громадяни» тощо). – проведення туристичного хабу 2018. – партнерство між Херсонською обласною держадміністрацією та Асоціацією «Аеропорти України».
<p>Історико-культурні пам'ятки: понад 5 тис. об'єктів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – скіфські кургани. – античні городища. – залишки турецьких укріплень. – козацькі хрести. – багаточисельні храми 	<p>Ресторани та інші заклади ресторанного господарства: Зареєстровано 1271 підприємство</p>	
<p>Біосоціальні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Кость Гордієнко (засновник Олешківської Січі). – Олександр Потьомкін (засновник м. Херсон). – Фрідріх Фальц-Фейн (засновник Асканії Нової). – Остап Вишня (письменник) 	<p>Колективні засоби розміщення:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 11 курортних населених пунктів. – близько 1000 пансіонатів та готелів приватного сектору. – 300 закладів відпочинку та оздоровлення державної, комунальної, колективної власності: з них 53 – дитячі спеціалізовані заклади. – 56 садиб зеленого туризму. – 51 готельний комплекс 	
<p>Бальнеологічні ресурси: Понад 70 родовищ (мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, соляні озера)</p>		

<p>Подієві ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Мельпомена Таврії. – Чорноморські ігри. – Чумацький шлях. – Парусна регата. – Купальські зорі. – Український кавун – солодке диво 	<p>Розваги та атракції:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Скадовський дельфінарій. – Виноробне господарство князя П.М. Трубецького. – Дім марочних коньяків «Таврія». – Аквапарк «Оазис». – Кінний клуб 	<ul style="list-style-type: none"> – організація екскурсійних програм підприємствами («Нібулон», господарство П.М. Трубецького, будинок «Таврія»). – створення нового фестивалю їжі «Тишо-Тишо»
--	--	---

Вплив екзогенних факторів на розвиток туристичної індустрії Херсонської області

Назва екзогенного фактору	Загальна характеристика фактору	Позитивний вплив фактору на розвиток туристичної індустрії Херсонської області	Негативний вплив фактору на розвиток туристичної індустрії Херсонської області
Політичні фактори	Міжнародні відносини з іншими країнами; конфліктні питання територіального поділу, політичних поглядів; стабільність політичної обстановки області загалом.	Позитивний імідж області серед зарубіжних країн, що стимулює до прямих інвестицій в розвиток туристичної індустрії	Внутрішня політична нестабільність і неузгодженість дій різних політичних сил, що гальмує розгляд і прийняття необхідних політичних та законодавчих рішень у сфері туризму
Економічні фактори	Рівень заробітної плати; ріст рівня заборгованості з виплати заробітної плати; рівень безробіття; ціни на споживчі товари.	Збільшення у 2018 року середньомісячної номінальної зарплати в Херсоні; позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами в Херсоні.	Низький рівень заробітної плати по області; ріст заборгованості з виплати заробітної плати; ріст безробіття; загальний ріст цін на товари.
Соціально-демографічні фактори	Кількість населення; рівень міграції населення з області; рівень народжуваності; рівень смертності; доступність закладів спорту, культури; ідеологічний	Зменшення кількості померлих; проведення соціальних програм щодо допомоги безробітним; збільшення інтересу	Зменшення кількості населення; міграція населення з області; зменшення народжуваності; недоступність для малозабезпечених верств

	вакуум; доступність та якість медичного обслуговування.	молоді до активного відпочинку.	закладів спорту, культури; ідеологічний вакуум; недоступність та низька якість медичного обслуговування.
Науковотехнічні фактори	Стан наявної наукової та технічної бази, а також їх потенціал.	Розвинуті транспортна система, морські порти, залізничні пасажирські та вантажні станції, міжнародний аеропорт; розвиток телекомунікаційної системи.	Застаріла інфраструктура; відсутність нових засобів і технологій; застарілість наявної методичної бази.

Види туризму в Херсонській області

Вид туризму	Ресурсне забезпечення
Пляжний	Піщані пляжі морського та лиманного походження довжиною понад 200 км
Лікувально-оздоровчий	Лікувальні грязі, ропи лиманного походження, мінеральні води, наявність спеціалізованих закладів розміщення (санаторії, профілакторії, пансіонати тощо)
Спортивний	Велика кількість водойм (море, річки, озера), висоти, що підходять для заняття мотобайкінгом, наявність велодоріжок
Культурно-пізнавальний	Історичні пам'ятки світового значення, архітектурні пам'ятки, скульптури та статуї, велика кількість музеїв різного напрямку, урочища та ландшафти заповідного типу
Винно-гастрономічний	Наявність великих винзаводів, сироварні, виготовлення домашнього сиру на фермах, різноманіття закладів харчування, винногастрономічні фестивалі
Екологічний	Території природно-заповідного фонду, екологічні господарства, ферми, садиби тощо
Етнографічний	Пам'ятки архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця для ознайомлення з місцевою культурою та історією

Карта Херсонської області

